

EGY ÉV AZ OLASZORSZÁGI MAGYAR LÉGIÓ TÖRTÉNETÉBŐL*

1861. május 10—1862. május 28.

Az 1860. július 16-án Palermóban megalakult magyar légió nem volt egyenes folytatása az 1859-es észak-olaszországi háború alatt életre hívott és a hadműveletektől önhibáján kívül távol maradt magyar légiónak, bár személyi vonatkozásban, tiszti káderokban és legénységi állomány tekintetében is követhetők kapcsolataik. De a Garibaldi dél-itáliai felszabadító, forradalmi háborújának részeseként alakult 1860-as légió nemcsak szervezetenként jelentett újat az 1859-ben feloszlattottnál, hanem céljaik, funkciójuk különbözősége is szembevetendő. Így, jellegét tekintve, Garibaldi alatt minőségileg új alakulat keletkezett. Értéke korántsem számszerűségéből következett, hiszen míg a légió Palermótól Nápolyig eljut, létszáma a kezdeti mintegy 60 főről alig emelkedik 300-ra és a magyar légióknak oly nagy dicsőséget termő 1860. október 1—2-i voltornói csata idején sem beszélhetünk nagyobb egységről. Mégis, e kis magyar légió harci értéke, a hadjárat során betöltött tényleges szerepe, messze túlmutatott alacsony létszámán. A Garibaldi és mások részéről sorozatosan elhangzott elismerés és dicséret szólt a vörösinges Ezerrel lélekben, célkitűzésekben összeforrott magyar légionistáknak, szólt annak a Magyarországnak, mely 1848—49-ben már példát mutatott a világnak helytállásban és szólt az abszolútizmus elnyomása alatt szenvedő, de felszabadulni vágyó országnak is, melynek bújdosó, hontalan fiai idegen földön ontották vérüket egy másik elnyomott nép szabadságáért. Tették mindezt annak biztos tudatában, hogy áldozataik nem hiábavalók, hogy a népszabadság ügye egy és oszthatatlan, hogy Itália felszabadítása végső soron elő fogja segíteni a magyar nép vágyainak teljesülését is. Ami még kiemelkedőnek tűnik, az e kis légió népi-nemzeti szempontból egyes összetétele. Bár zömét — főképpen tisztjeit — magyarok alkották, megtalálhatók voltak benne mindazon népek fiai, melyek az osztrák monarchia lalosságát alkották. Így küzdöttek egymás mellett a légió sok dicsőséget megjárt harci zászlója alatt magyarok, németek, csehek, szlovákok, szerbek, horvátok és románok — követendő példát mutatva a hazának is.¹

A történelem oly sokszor zezugos, kacskaringós és ellentmondásos menetéből következett, hogy e nemes célokért alakult önkéntes testület sorsa, története, korántsem tekinthető simának, komplikációktól, buktatóktól, egyéni sorstragédiáktól mentesnek. A Garibaldi által életre hívott magyar légió történetének első szakasza 1860. novemberében lezárult. A nápolyi királyság a felszabadító harcok nyomán porba hullt. A Dél-Itáliát gúzsba kötő, a társadalmi haladást gátló Bourbon-uralom a forradalmi harcok következtében végképp a történelem süllyesztőjébe került. A következő lépést, Róma felszabadítását és általában a kormányzati berendezkedés megválasztását, már korántsem Garibaldi és a köréje sereglett forradalmi elemek óhaja döntötte el. Az

* A tanulmány egyik fejezete „Az olaszországi magyar légió története 1860—1867” című nagyobb munkának.

¹ Vö. *Attilio Vigevano*: La legione ungherese in Italia. (1859—1867). Roma, 1924.; *Koltay—Kastner Jenő*: Iratok a Kossuth emigráció történetéhez. 1859. Szeged, 1949.; *uő.*: A Kossuth emigráció Olaszországban. Budapest, 1960.; *Eugenio Kastner*: Il contributo ungherese nella guerra dell'1859. Firenze, 1934.; *Lukács Lajos*: Garibaldi magyar önkéntesei és Kossuth 1860—61-ben. Budapest, 1962.; *uő.*: Garibaldi e l'emigrazione ungherese. Modena, 1964.; *uő.*: A magyar garibaldisták útja. Marsalától a Porta Piáig. 1860—1870. Budapest, 1971.

európai konzervatív hatalmak és diplomáciájuk, de legfőképpen a Rómában 1849 óta seregeket állomásoztató Franciaország császára, III. Napóleon helyezkedett határozottan szembe a forradalmi hullám növekedésével. Miután III. Napóleon Chambéryben megegyezett Cavour megbízottaival II. Viktor Emánuel jelenlétében, 1860. szeptember 11-én megindulhattak az intervenció s piemonti seregek dél felé, hogy visszaszorítsák a konzervatív-liberális Európa előtt egyre félelmetesebbnek tűnő forradalmi-republikánus hullámot. A katonai intervenció ugyan együtt járt Közép-Itáliá jelentős területeinek felszabadításával az Egyházi Állam uralma alól, kiterjesztve a piemonti uralmat Latium tartománya és Róma köré, de ezen történelmi fordulat a monarchia hatalmát és elvét juttatta délen győzelemre, kisajátítva mindazt, amit a Garibaldi vezetett forradalmi háború az olasz egység és haladás érdekében nagy áldozatok árán hozott.

Az erőviszonyok kedvezőtlen fordulata előtt Garibaldi is kénytelen-kelletlen meghajolt. A polgárháború kockázatát elkerülendő Caprera szigetére vonult átmenetileg vissza, várva és keresve az újabb alkalmas pillanatot, amikor a megkezdett feladatok befejezésére ismét kedvező lehetőségek adódnak. Miután a piemonti monarchia a nápolyi királyságot magához csatolta, az utolsó Bourbon erődnök, Gaetának 1861. február 13-án bekövetkezett eleste után megnyílt az út az egységes olasz királyság megteremtéséhez. Erre 1861. március 17-én került sor Torinóban, ahol az összehívott parlament kimondta az olasz királyság létrejöttét, II. Viktor Emánuellel az élén. Ily módon az olasz Risorgimento sok évtizedes kitartó küzdelmei után az olasz egység valósággá lett, politikai tartalmát tekintve liberális-konzervatív jelleggel, amely a vezető szerepet a monarchia köré tömörült polgárság és liberális nemesség számára biztosította. Ezen túlmenően azt is tekintetbe kell vennünk, hogy az olasz egység teljességéhez még hiányzott Róma városa Lazio tartományával, továbbá Velence városa és Veneto tartomány. Az Egyházi Állam ugyanis továbbra is élvezte III. Napóleon hadseregének oltalmát, melyre támaszkodva a leghatározottabban ellenállt az olasz királyság Rómára vonatkozó igényeinek. A Habsburg birodalom, amely 1859-ben kénytelen volt beletörödni Lombardia elvesztésébe, arról már hallani sem akart, hogy Velence tartományával növelje az olasz monarchia egyébként is fokozódó erejét. Akadt tehát éppen elég megoldandó kérdés Itáliában, karöltve a belső társadalmi-gazdasági-politikai problémákkal, melyekre a politikai erők más és más megoldási módot javasoltak. A vezető monarchista körök szándékait, törekvéseit mind bel-, mind külpolitikai téren a nagy tekintélynek örvendő Cavour szabta meg, akinek 1861 nyarán bekövetkezett haláláig kellően kiformalódtak, megszilárdultak az olasz királyság jövőjéhez kapcsolódó mérsékelt liberális programok. Külpolitikai téren a cavouri politika alappilléret a III. Napóleon Franciaországához alkalmazkodás és a hozzá való szoros támaszkodás alkotta, azzal továbbra is együttműködve, lépésről lépésre kívánt előre haladni az olasz egység még megoldásra váró problémái rendezése útján. Ennek a politikának kétségkívül realitást adtak a korabeli Európa hatalmi erőviszonyai, a forradalmi-republikánus, demokratikus mozgalmaktól rettegő monarchiák ama közös érdeke, hogy mindenképpen meggátolják a félelmetes 48—49-es idők megismétlődését és a társadalmi haladás kérdéseit felülről, mérsékelt liberális reformok alkalmazásával igyekezzenek biztosítani. Cavour belpolitikája lényegét tekintve ebben a körben mozgott, amikor a leghatározottabban szembeszegült a nemzeti egység Mazzini és Garibaldi által szorgalmazott radikális megoldási terveivel és ellenállt

az olasz demokratikus tábor messzebbre mutató társadalmi reformjainak is, nagyon ügyelve arra, hogy a feudalizmus maradványainak felszámolása ne sértse túlságosan sem a világi földbirtokos arisztokrácia érdekeit, sem a katolikus klérus pozícióit.

A demokratikus-republikánus tábor korántsem volt egységes és erői a monarchia konszolidációjának megszilárdulásával párhuzamosan felaprózódtak, gyengültek, nem kis mértékben azért is, mert a mazzinista—garibaldista tábor nem egy régebben aktív híve, erőteljes harcosa, fokozatosan a monarchia táborába került és annak politikai céljait igyekezett a továbbiakban támogatni. De maga Mazzini és szűkebb köre sem értett mindenben egyet Garibaldival, aki éppen az annyira kritikus 1860. szeptember—novemberi napokban jutott arra a következtetésre, hogy az ifjú olasz királysággal szemben a republikánus elv győzelme, akár még korlátozottan is, csak a déli területekre vonatkozóan is, nélkülözi a szükséges feltételeket. Mazzini az olasz nemzeti egység gondolatának kitartó és hatalmas erejű propagátora volt és maradt, de anélkül, hogy társadalmi-politikai gondolatai eljutottak volna az agrárkérdés demokratikus megközelítéséhez. Márpedig enélkül bármely következetesen hirdetett republikánus propaganda is elszigeteltségre volt kárhóztatva. Ezt látta, vagy érezte meg a néptömegekkel szorosabb érintkezésben levő Garibaldi, aki nem akarta 1860-ban egy kilátástalan polgárháború felidézésével veszélyeztetni az oly nehezen formálódó, kialakuló olasz egységet. Garibaldi passzivitása csak időleges, csak átmeneti jellegű és abban a pillanatban kész volt a harcra, amikor lehetőség adódott az 1860-ban kényszerűen félbemaradt küzdelem folytatására. 1862 tavaszától Garibaldi aktivitása is visszatért, napirendre tűzve Róma felszabadítását. Az elmondottakból viszont egyenesen következett, hogy a monarchista kormányzat nem nézte jó szemmel Garibaldi terveit, és ellenálló erejét csak fokozta az a körülmény, hogy Párizsból megfelelő támogatást, biztatást is kapott. Itália belső politikai küzdelmei az 1860-as években tehát elsősorban a radikális baloldal Garibaldi vezette irányzata és a monarchista kormány vezette jobboldal között zajlottak le. Ha a baloldal átmenetileg sikereket ért is el, ahhoz mégsem volt elégséges ereje, hogy a konszolidáció megszabott irányának gátat vessen. Ebben tükröződött a garibaldizmus politikai-társadalmi gyengesége is. Az olasz királyság súlyos krízise 1862. augusztusában fegyveres összecsapássá alakult a bal- és jobboldali erők között, melyből az utóbbi fél került ki győztesen, még akkor is, ha főlényét képtelen volt megfélemlően kihasználni és érvényesíteni. Az aspromontei összecsapás során 1862. augusztus 29-én maga Garibaldi is megsebesült és fogságba kerül, ahonnan visszatért Caprera szigetére. A garibaldizmus e súlyos veresége ellenére még korántsem szorult ki az olasz politikai prondról, ahol változó intenzitással ugyan, de folytatta küzdelmét.²

Ebben a politikai légkörben, ezen kiélezett társadalmi és politikai harcok közepette működött Olaszországban a magyar légió. Története szervesen egybefonódott az itáliai belső problémákkal és történetének zezgugos menetét

² Engels: Garibaldi Sziciliában. New York Daily Tribune. 1860. június 22. (Marx—Engels Művei. 15. k. Budapest, 1968. 55. és köv. o.); Marx: Érdekes hírek Sziciliából— Garibaldi vizsgálja La Farinával — Garibaldi levele. New York Daily Tribune. 1860. augusztus 8. (Uo. 81. és köv. o.); Carlo Pecorini-Manzoni: Storia della 15a Divisione Türr nella campagna del 1860 in Sicilia e Napoli. Firenze, 1876.; George Macaulay Trevelyan: Garibaldi e i Mille. Bologna, 1909.; Garibaldi: Memorie autobiografiche. Firenze, 1888.; Garibaldi válogatott írásai. Szerk. Sallay Géza. Budapest, 1955.; Denis Mack Smith: Cavour and Garibaldi. 1860. Cambridge, 1954.; Piero Pieri: Storia militare del Risorgimento. Torino, 1962.; Giorgio Candeforo: Storia dell' Italia moderna. IV. Milano, 1964.; XXXIX Congresso di Storia del Risorgimento Italiano (17—23 Ottobre 1960.). Roma, 1961.; La Sicilia e l'unità d'Italia. Congresso Internazionale di Studi Storici. Palermo 15—20 aprile 1961. I—II. Milano, 1962.

csak az olaszországi belső küzdelmekkel való összefüggésében lehet megérteni. Az olasz monarchia szempontjából természetesen teljesen érthető volt, hogy miután a Garibaldi által életre hívott magyar légió átkerült a piemonti hadsereg kereteibe, igyekezett ezt a katonai-politikai erőt a monarchista kónszolidáció szolgálatába állítani. Így szerepet adott a magyar légió számára délen, a volt nápolyi királyság területén, harcba küldve a tapasztalt katonákat az olasz brigantaggio ellen. Bár kétségtelen, hogy a brigantaggio mozgalmát nem lehet szőröstül-bőröstül kizárólag reakciónak tekinteni — mellőzve az ebben is felszínre jutó jogos népi elégedetlenséget, a nincstelen délvidéki parasztság társadalmi törekvéseit —, de ennek ellenére e tartós délvidéki mozgalom alapvető politikai helye a társadalmi reakció oldalán van, a feudális és klerikális érdekek malmára hajtotta a vizet, mivel a Bourbon-pártiak politikai céljait, restaurációs törekvéseit szolgálta. Ebben az összefüggésben a magyar légió harca a piemonti kereteken belül is kapott progresszív tartalmat, mert hozzájárult az olasz egység védelméhez, a társadalmi haladás alapérdekeinek oltalmához, amikor karöltve az olasz királyság erőivel, felvette a harcot a déli világi és egyházi reakció törekvéseivel, tömörüléseivel szemben. Ugyanakkor a magyar légió tagjai joggal elégedetlenek ezzel a szereppel, mely ellentétben állt azokkal a nemes célokkal, melyekért hazájukat elhagyták és Itáliába jöttek, hogy Ausztria ellen harcoljanak Magyarország függetlenségéért és szabadságáért. A magyar légió belső küzdelmei, a tisztikaron belül és a tisztikar és a legénység többsége között, főképpen azon probléma körül forogtak, hogy az eredeti nemes célkitűzésekhez, mely olasz politikai erőktől számíthatnak komoly támogatásra. Kossuth, Klapka, Türr és még sokan mások, akik a magyar emigráció politikai és katonai vezetésében egyaránt vezető szerepet játszottak, kitartóan bíztak az olasz monarchista kormány osztrákellenes jellegének és célkitűzéseinek komolyságában és vállalták ennek külpolitikai háttérével összefüggő ellentmondásokat is. Viszont számosan a magyar emigrációban, és főképpen a magyar légió keretein belül, kiábrándultak az olasz monarchista kormányból és igyekeztek szövetségre, együttműködésre lépni az olasz monarchia ellenzéki-demokratikus áramlataival, csoportjaival, főképpen a körükben szinte osztatlan tekintélynek örvendő Garibaldival.

A magyar légióon belül az első nagyobb összecsapás a „piemontizáció” irányát pártoló légiós vezetés és az azzal szembeszegülő ellenzéki csoportok között 1861 tavaszán játszódott le, amikor a magyar légió főparancsnoka Sréter Lajos ezredes volt és a légió főfelügyeletét Vetter Antal altábornagy látta el. Közöttük főképpen személyi ellentétek voltak, de híveik már politikai tekintetben csoportosultak. Vetter közismert merevségével, száraz modorával korántsem vehette fel a versenyt a sokkal közvetlenebb és Garibaldi 1860-as szicíliai expedíciója során oly nagy népszerűsége szert tett Türr István tábornokkal. Noha Türr ebben az időben már félreérthetetlenül a monarchista körök érdekeit igyekezett előmozdítani, múltja, közvetlen modora, személyi kapcsolatai potenciálisan alkalmassá tették, hogy a vezetéssel szemben elégedetlen légionisták oltalmát kérjék. Vetter nem egy önkényesnek minősíthető lépése — gyors katonai kinevezések vezérkara körében, a tiszték érzékenységének gyakori megsértése — tág felületet adott az ellene indított támadásokra. Egyébként magát Türr tábornokot is megsértette, amikor az — nem éppen indokolatlanul — szintén igényt tartott a magyar légió feletti ellenőrzésre. Vetter nápolyi ballépései, főképpen modorával összefüggő irritáló eljárásai végül is oda vezettek, hogy maga Kossuth Lajos — aki pedig kezdetben határozottan Vettert pártolta Türr ellenében — kénytelen volt megvonni tőle pártoló bi-

zalmát, mert Nápolyból a panaszos levelek valóságos áradata érkezett hozzá Torinóba. A légió tisztikarának többsége, élén Sréterrel és Figyelmessy Fülöp alezredessel, a huszárság parancsnokával, végül is 1861. áprilisában nyíltan felázadt Vetter ellen, távozását követelve. Az összecsapások olyan színezetet nyertek, hogy Vetter képviseli a merev piemontizációs irányt, ellenfelei pedig a légió nemes garibaldista hagyományait kívánják folytatni. A valóságban azonban korántsem ilyen egyszerűen húzódtak meg a határvonalak. Ennek ellenére Vetternek távoznia kellett és a magyar emigráns vezetés, a vezető olasz kormánykörökkel egyetértésben, a légió új parancsnokává Kossuth személyes bizalmi emberét, Ihász Dániel ezredest nevezte ki, aki mellett a főfelügyeletet Türr István látta el.³

Csak e fordulatot követően derült ki igazán, hogy a légión belüli küzdelmek voltaképpen zsákutcába torkolltak akkor, amikor a piemontizáció ellen Türrhöz folyamodtak, és Garibaldi egykori bajtársának közreműködésétől remélték a légió régi demokratikus szellemű légkörének visszaállítását, eredeti nemes eszményeivel összhangban álló szerepkörébe helyezését. Az események hamarosan megmutatták, hogy Vetter megbuktatásával sem sikerült véget vetni a piemontizáció egyre erőszakosabb jellegű folyamatának, sőt ami ez után következett, az messze túl is szárnyalta az annyit kárhozott szerepet és kritizált állapotot. Vetter távozásával sem a légió belső atmoszférájában nem következett be demokratikus változás, sem szerepkörének kijelölése terén nem állott be fordulat az óhajtott irányban. Sőt, éppen ellenkezőleg, az új légiós vezetés időszakában vált véglegessé és általánossá a légió bevetése a déli brigantaggio ellen, tartós felhasználása olyan szerepkörben, mely sokak számára joggal volt felháborító és kiábrándító. Ebben az értelemben és a jelzett összefüggések között szólhatunk arról, hogy Ihász Dániel ezredes és Türr István megjelenése Nocerában — ahová Nolából 1861. április végén a légiót áthelyezték — egy új időszak kezdetét jelentette. De nem az olasz kormány-
nak a légióval kapcsolatos alapvető szándékai szempontjából, hanem a légió megrendszabályozása, átformálása, kormányhú alakulattá történő átgűrása tekintetében. Vagyis ami Vetter és Sréter idején nem sikerült — a garibaldista szellemmel átítatott légió szükségesnek ítélt megszelídítése — azt most változott formák között gondolták megvalósítani. Ennek a fő feladatnak végrehajtására aligha találhattak volna Torinóban alkalmasabb személyt Türr tábornoknál. Nevét, személyét még tartósan övezte az a dicsfény, melyet Garibaldi oldalán, vörösinges időszakában joggal szerzett és amelyet egyelőre csak némi-
leg homályosíthatott el szoros együttműködése a monarchia kormányával és jó kapcsolata a párizsi udvarral, amit ugyanezen év őszén Bonaparte Wyse Adelina hercegnővel, III. Napóleon unokahúgával kötött házassága csak elmélyített. Cavour részéről kifejezetten bölcs döntésnek tekinthető, hogy a magyar emigránsok körében, a légióban megnyilvánuló mozgalmat éppen annak a személynek a közreműködésével kívánta felszámolni, akinek múltja, tettei oly erőteljesen kapcsolódtak Garibaldi személyéhez és világraszóló sikereihez. Ez a lépés Torino részéről — legalább is pillanatnyilag — kiváló sakkhúzásnak bizonyult, nagyon is alkalmasnak az ellentétes frontvonalak összezavarására, az ellenfél táborának megtévesztésére, a tényleges szándékok leplezésére.⁴

³ Vö. Abafi (Aigner) Lajos: Az olaszországi magyar légió történetéhez. Hazánk. X—XI. k. 1888—1889.; Kunfy Adolf: Itáliában a magyar légiónál. Budapest, 1910.

⁴ Vö. Schwarz H. József: Türr István. I—II. k. Pest, 1869. II. k. 95. és köv. o.; Türr István töredékes önéletrajza. (Közli Pitroff Pál) Új Magyar Szemle. 1921. III. 1—2. sz.; Gonda Béla: Türr tábornok. Budapest, 1925.; Koltay—Kastner Jenő: Türr István 1860-ban. Budapesti Szemle. 1929.

Türr tábornok, mint a légió új főfelügyelője, joggal érezhette eljárása során, hogy a „mételyt” kiirtotta, hogy a „rendet és fegyelmet”, a kormány iránti tiszteletet biztosította. Alapos tisztogatási műveletre mutatott, hogy Sréter Lajos ezredes és Figyelmessy Fülöp alezredes, Torinóba rendelésük után, nemcsak a légióban betöltött tisztségüktől váltak meg, de tetteikért felelniük is kellett. Egy különleges magyar tiszti fegyelmi bizottság, amelynek elnöki tiszjét gróf Bethlen Gergely tábornok töltötte be, vonta felelősségre a légió volt vezetőit. Az eljárás során Figyelmessyt hat havi, Srétert egy havi fogságra ítélték, de utóbb az ítéletet olyképpen módosították, hogy Figyelmessy fogságát két hónapra, Sréterét tizennégy napra mérsékelték. A fegyelmi bizottság Vetter altábornagy működésével kapcsolatban rosszállását fejezte ki, különös tekintettel az egyes tiszti kinevezések körüli „önkényességekre”.⁵ Az altábornagy iránt Kossuth bizalma is megszűnt, még annak gondolatától is elzárkózott, hogy Vettert bizalmas katonai tanácsadóként megtartsa.

Türr a nocerai vizsgálatok során arra az eredményre jutott, hogy a lezajlott eseményekben különösképpen az aggregált tiszteket terheli felelősség.⁶ Ötöt közülük kizártak a légió kereteiből. A többi aggregált tisztet felszólították, hogy a jövőben tartózkodjanak tiszti kitüntetések viselésétől, és szigorúan csak altiszti szolgálatban maradhatnak. Aki pedig ezen intézkedéssel nem értene egyet, az a légióból eltávozhat Acquiába, ahol 1861 tavaszán új magyar tiszti telepet hoztak létre. Hasonló értelmű felszólítás hangzott el az aktív tiszti szolgálatban levők felé is, hogy amennyiben a helyzettel nem lennének megelégedve, tetszésük szerint választhatják az acqui tiszti telepet a légió helyett. Vetter egykori vezérkarát feloszlatták, tagjait szintén az acqui telepre helyezték. Így alakult ki az a helyzet, hogy Türr eljárása után az aktív tisztek közül 5 őrnagy, 6 százados, 1 főhadnagy, 1 hadnagy, valamint 34 aggregált tiszt került egyidejűleg az acqui tiszti telepre.⁷

Tisztek és közharcosok

A bekövetkezett változások ugyan nem szüntették meg a légió bajait kiváltó alapvető okokat, de kétségtelenül egyöntetűbbé tették a vezetést. Megszűnt az az áldatlan állapot, ami Vetter és Sréter idején a dandárparancsnokság és a főfelügyelőség közötti terméketlen vitákban, háborúságban jutott kifejezésre. Ihász személyében a légió *egy* parancsnokkal rendelkezett, aki jogkörét a lehetőségekhez képest gyakorolta is. Türr tábornok pedig 1861. decemberéig töltötte be a légió főfelügyelői tisztségét, Nocerától távol, ellátva a légió és a hadügyminisztérium közötti közvetítő szerepet.⁸ Ugyanakkor Kossuth számára lehetőség nyílt arra, hogy a vele igen közvetlen és bizalmas kapcsolatban álló Ihász személyén keresztül az addiginál erőteljesebb mértékben befolyhasson

5 A fegyelmi bizottság jelentése Kossuthnak, Torino, 1861. május 29. (Országos Levéltár [a továbbiakban — OL] Kossuth gyűjtemény, II. S. 2—113., 115.); Türr Kossuthnak, Nocera, 1861. május 11. (Kiadva: Nyomtatvány. Pallanza, 1864. szeptember 20. Museo del Risorgimento di Torino. Archivio Govone); Kossuth Türrnek, London, 1861. május 2. és 6. (OL Türr iratok, 1636.).

6 Számos tiszt altisztként vagy közlegényként teljesített szolgálatot, őket nevezték aggregált tiszteknak.

7 Vö. Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban — OSZK) kéziratár. Fol. Hung. 2781. Szücs János a légió történetéhez.

8 Türr 1861. decemberében lemondott a XV. hadosztály vezetéséről, egyidejűleg a légió feletti főfelügyelői tisztsége is megszűnt. Helyébe lépett Alessandro Della Rovere tábornok, mint közvetítő a légió és a hadügyminisztérium között. Vö. Kossuth Türrnek, S. Francesco d'Albaro, 1861. december 14. (OL Türr iratok 1636.); Ihász Kossuthnak, Nocera, 1861. december 13. (OL Kossuth gyűjtemény, II. S. 2. —267/a.)

a légió ügyeibe. Az új főparancsnok érkezése szükségképpen személyi változásokkal járt együtt és a dandárkar átszervezésével. Ihász ezredes időszakában a dandárkarnál két segédtsízt teljesített szolgálatot. A külszolgálati ügyeket Rényi György százados látta el, akiről Ihász a legpozitívabb módon nyilatkozott. A táborkar irodáját, a belszolgálati ügyeket Szücs János százados vezette, aki e téren nagy rutinnal rendelkezett és Rényihez hasonlóan az olasz nyelvet is jól bírta. Mint jogvégezett egyén, a szabadságharcot követően Tapolcán szolgabíráskodott, majd Olaszországba távozva, 1860 ősztől lényegében a légió irodáján működött. Amennyire pontos és precíz volt a katonai jogszabályok, az előírások ismeretében, és alkalmazásában, annyi ridegséget is tanúsított a mindennapos emberi problémákkal kapcsolatban.⁹ Ihász dandárkarában működött még négy százados, Vavrek János, mint mérnök-igazgató, Czirjék Adolf, aki Nápolyba volt vezényelve és az újoncok ügyeivel foglalkozott, Romer Endre, mint a lőszeres és fegyverek gondnoka, Pap János pedig hadbírói minőségben. Leoni Jakab hadnagy volt a számviteli igazgató. A nocerai laktanya főfelügyelői tisztségét Koelbl Károly őrnagy látta el, a raktárt pedig Grafberger főhadnagy vezette.¹⁰

A honvédszázlóalj élén továbbra is Girczy János őrnagy állt. A négy gyalogsági század közül az első századot Somlyai János százados, a másodikat Keller Lőrinc százados, a harmadikat Bíró Lajos százados, a negyediket Ádám Adolf százados vezette. A huszárezred élén Stankovics Szilárd százados állt. Az 1. huszárszázadot Dollesz Ferenc százados, a 2.-at Sághy Antal százados, a 3.-at Tolnay János százados irányította. A vadászszázlóalj élén változatlanul Reinfeld Dénes állt. A három vadászszázad közül az elsőt Halassi Ignác százados, a másodikat Gelich Achill, mint aggregált tisztt, (örmesteri fizetéssel), a harmadikat pedig Szokolics Frigyes hadnagy vezette. A légió tüzérsége Radnich János százados parancsnoksága alatt állt. 1. üteget Mátyus Izidor főhadnagy, a 2. üteget pedig Váry István százados irányította.¹¹ A légió létszáma Ihász érkezésekor 886 fő volt. Az 1861. október 15-i állapot szerint a magyar légió létszáma 931 főt tett ki, ami az egyes alakulatok szerint az alábbi módon oszlott meg:¹²

	Tisztikar	Legénység	Összesen
Dandártörzs	9	4	13
Gyalogság	19	325	344
Huszárok	16	247	263
Vadászok	8	184	192
Tüzérek	7	112	119
Összesen	59	872	931

A légió létszáma az 1861—62-es periódusban állandóan emelkedő irányzatot mutatott. Ha történetek is kilépések, az újonnan érkezők ezt nemcsak pótolták, de túl is haladták. Ugyanis Ihász parancsnokságának kezdetétől, 1861. május

⁹ SZÜCS JÁNOS: Archivio Stato di Torino (A. S. T.) Ma. leg. Ungh. U. II. No. 9.; Vö. *Kunfy*: Itáliában a magyar légiónál. I. m. 70. o.

¹⁰ Ihász Kossuthnak, Nocera, 1861, október 15. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. —250.)

¹¹ Uo.

¹² Uo.; A légió létszáma 1861. május 10-én 886 fő. *Szücs*: Légio. II.

10-től 1862. május 13-ig, 558 önkéntes érkezését jegyezték fel.¹³ Tekintettel az ugyanezen idő alatt eltávozottakra, a tényleges létszámnövekedés csak 262 főt tett ki, vagyis 1862. május 13-ig a légió létszáma 1148 főre emelkedett (az 1861. május 10-i 886-ról). A rendelkezésre álló létszámjelentések erőteljes fluktuációra mutatnak, a belépések és kilépések nagy számára. Mint ahogy egy illetékes személy megjegyezte: „... okvetlenül ki kell jelentenünk, hogy a Légió folytonos jöves-menésnek volt színhelye”.¹⁴ Ezen állandóan változó keret állt Ihász, pontosabban az olasz katonai hatóságok rendelkezésére, hogy a szükséghez, az igényekhez képest felhasználják.

Nem érdektelen annak nyomon követése, hogy az olaszországi magyar légió-nak milyen volt az összetétele, társadalmi, nemzetiségi, katonai szempontból egyaránt; a légióban szerepet vállaló önkéntesek, közlegények, tisztsek és tiszttek milyen politikai-katonai múlttal rendelkeztek, honnan és milyen előzmények után érkeztek a légióba? Már a kutatás jelen fázisában is meg lehet állapítani, hogy a magyar légió katonai káderainak (elsősorban tisztikarának) nagyobb része az 1848–49-es küzdelmek veterán harcosa volt. De szép számmal voltak találhatóak olyanok is, akik első katonai tapasztalataikat az 1850-es években, az osztrák hadseregben szerezték és ott kaptak alacsonyabb vagy magasabb katonai rendfokozatot. A légió legénységének nagyobb része viszont ahhoz az új nemzedékhez tartozott, amelyik az 1848–49-es időkből — koránál fogva — még nem juthatott szerephez, utóbb sem volt katoná az osztrák hadseregben, és az 1859-es háború hatása nyomán, majd Garibaldi 1860-as dél-itáliai expedíciójától fellelkesítve hagyta el hazáját és jött Itáliába azért, hogy a magyar légióhoz csatlakozzon. A tisztikar 90 százaléka magyar volt és az altisztek döntő többsége is a magyarokhoz tartozott. Korántsem ilyen arányokkal találkozhatunk a közlegények körében. A légió legénységének közel 50 százaléka ugyanis nem magyar nemzetiségű volt. Olaszok, németek mellett a magyarországi nemzetiségek fiai is nagy számmal kerültek a légióba. A kutatások alapján megállapítható, hogy a magyar légióban nagy szerephez jutott már az 1849-et követő új nemzedék is, ami arra mutat, hogy a hazai társadalmi és politikai elégedetlenség a magyar légió mozgalmában messzemenően tükröződő és aktív kifejezést nyert, hű képet adva a magyar nemzeti mozgalom általános állapotáról, igényeiről, felemáságáról, gyengeségéről, egy lehetséges politikai kompromisszum biztosításánál többre alig elegendő erejéről is.

Ami a magyar légió történetében Ihász Dániel parancsnokságának időszakában is felismerhető, hogy két lényeges vonatkozásban a légió parancsnokságának nem lehetett különösebb befolyása a történet alakulására. Az egyik a légió létszámának alakítása, illetve spontán erőktől befolyásolt alakulása, a másik a légió dél-itáliai feladatkörének, működésének meghatározása.

Ami a légió létszámának alakulását illeti, annak számszerű változásaira már utaltunk. Ezt szükséges kiegészítenünk azon megállapítással, hogy a légióhoz érkezők a szolgálatot önkéntesen vállalták és annak idejét szolgálati eskü sem kötötte. Így voltaképpen a légiónál történő maradás, a légionisták belső meg-

13 A légióhoz 1861. április 2. és november 23. között érkezett önkéntesek névlajstroma, továbbá az „Önkéntesek felvételi könyve” 1861. november 27-től 1862. augusztus 10-ig. Kunfy Adolf által készült, aki az önkénteseket fogadta Nápolyban. (Hadtörténelmi Levéltár [a továbbiakban — HL] Az olaszországi magyar légió iratai 1860–1862. 229/19/1–2.) A névlajstromok szerint a légióhoz 1861. április 2. és 1862. augusztus 10. között 345 önkéntes érkezett. Ezek neveit és személyi adatait közli, kivéve az 1861. április 9-én Isztambulból érkezett 114 fős csoportot. A névlajstromokat Kunfy kiadta (Itáliában a magyar légiónál. I. m. 32. és köv. o.), de csak szűkített formában és egyébként is a nevek és adatok közlésében elírások, hiányosságok tapasztalhatók.

14 A légió létszámjelentése, Nocera, 1862. május 13. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. — 393/c); Szűcs: Légió. III.

győződésétől függött. Ezt a kötetlen helyzetet a légió parancsnoksága már Vetter alatt is igyekezett különböző eszközökkel korlátozni, morális hatásokkal befolyásolni, de különösebb következmények nélkül. Ihász az indokolatlannak vélt távozásoknak oly módon is igyekezett gátat vetni, hogy a kilépés gyakorlati végrehajtását a hadügyminisztérium jóváhagyásától tette függővé, ami az önkéntesség elvének megsértését eredményezte és elégedetlenséget váltott ki az érdekeltekben. A légió létszámának fluktuációja mindenesetre olyan tényezőt jelentett, amelyet a vezetés hatásosan befolyásolni nem volt képes. Az ügyek egyértelmű rendezésének hiánya nem kis mértékben járult utóbb hozzá a más forrásokból származó problémák további növeléséhez.

A másik lényeges mozzanat, mellyel Ihász képtelen volt megbirkózni, a légió alkalmazása, felhasználása és ami mindezzel együtt járt: szervezeti egységének biztosítása volt. Elvben a légió felett a Magyar Nemzeti Igazgatóság politikai felügyelete mellett a torinói hadügyminisztérium rendelkezett és az, mint egységes alakulat, szervezetenként nem tartozott az olasz hadsereg keretébe. Gyakorlatilag ennek pont az ellenkezője érvényesült, olyannyira, hogy az idő előrehaladtával a magyar légió az olasz monarchia rendfenntartó eszközévé nőtte ki magát. Az események ilyen formában történő alakulása szervesen összefüggött a dél-itáliai kritikus helyzettel, melyet az ellenforradalmi reakció által is szított brigantaggio okozott. A légió állomáshelye ebből a szempontból felettebb kritikus ponton feküdt. Félúton Nápoly és Salerno között, a Sorrentói félsziget szomszédságában, azon a területen, ahol a brigantaggio valósággal virágzott, ahol a helyi lakosság körében a bukott Bourbonok és a papság befolyása továbbra is érvényesült, ahol az elmaradottság, a vallási fanatizmus, a babonák éltek világukat. Sok tekintetben érthető, hogy a nápolyi tartomány katonai parancsnoka egyáltalában nem volt rest igénybe venni a magyar légió szolgálatait, ha annak szüksége felmerült. Ami kezdetben még csak egy-egy kiszállásra, egy-egy rövidebb akcióra szorítkozott, az később rendszerré alakult, míg végül is a dandárparancsnokság arra ébredt, hogy „Nocerában csak a fegyvertelen, beteg és szolgálatra legszükségesebb erő maradt”.¹⁵ Nem tekinthetünk el attól, hogy Ihász tőle telhetően szembeszegült ezzel a folyamattal és igyekezett a légió szervezeti összefogására. Sikertelenül. Panaszaival Kossuthot és Türrt is ostromolta, nyomatékosan kérve egyidejűleg nemcsak a kivezénylések megszüntetését, de a légió áthelyezését is a dél-itáliai területekről északra. Megítélése szerint „Már ennyit csak ugyan nem érdemlettünk meg az olasz kormánytól, hogy zsványok hajhászásában így feloszlasson bennünket. Nem tudom nem ezen szétdarabolás lesz e majd sirja a Magyar Légiónak — ne adja Isten, de én félek” — közölte Kossuthal.¹⁶ Történeti távlatból tekintve az eseményeket, Ihász voltaképpen szélmalomharcot vívott egy olyan folyamattal, melyet az adott körülmények között már nem lehetett megállítani. A légió piemontizálásának egyenes következményéről volt szó, arról, hogy a légiót fenntartó kormánynak rendelkezési joga volt egy olyan katonai alakulat felett, melynek anyagi, fenntartási költségeit vállalta és melyet a legoptimálisabb módon kívánt felhasználni.

Amikor rámutatunk a magyar légió helyzetében Ihász alatt bekövetkezett fordulatra, nem feledkezhetünk meg arról, hogy mindaz ami történt — a légió bevetése a brigantik ellen, szétszórásuk a déli területeken — voltaképpen egybeesett egy más irányú szándékkal is. Éppen a Vetter alatti események

¹⁵ Ihász Türrnek, Nocera, 1861. július 13. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 185.)

¹⁶ Ihász Kossuthnak, Nocera, 1861. augusztus 6. (Uo. 210/a.)

jelezték élesen, hogy az aktivitást nélkülöző és koncentráltan tartott légió egy-egy kényes pillanatban mennyi veszélyt és bajt hozhat az érdekeltek számára. Állomáshelyükről való elvezénylésük, katonai alkalmazásuk nemcsak az adott pillanat szükségletei szempontjából látszott indokoltnak az olasz katonai vezetés előtt, de eredményes ellenszernek is tűnt a légionisták elégedetlenségével, elfojtott, de ugyanakkor mégis tovább élő ellenzéki törekvéseivel szemben is.

Harcban a brigantaggióval

A légió története 1861—62-ben többé-kevésbé egybeesik a brigantik elleni küzdelmek történetével és az újabb fordulat eseményei szintén ebben lelik végső magyarázatukat. Annak ellenére, hogy a dél-itáliai rablóvilággal folytatott küzdelemnek nem sok köze volt azokhoz a nemes célkitűzésekhez, amelyekért az önkéntesek a légióba léptek, mégis, az egyhangú, a fásultsággal, unalommal járó garnizonélethez képest legalább változatosságot ígért. Igaz, nem veszélytelen és kockázat nélküli életet, de ezzel kezdetben kevesen gondoltak. A friss erő bevetésének, a tekintély megszerzésének volt ez az ideje, amikor a légionisták még büszkén járták a falvakat, hol félelmet keltve, hol védelmet biztosítva. Ha túlzásoktól nem is mentes Ihász gyakori megjegyzése a magyar katonák kiemelkedő szerepéről, az kétségtelen, hogy végre a felgyülemlett energiák teret találtak és hol pusztán önvédelemből, hol harci virtusból, felszínre törtek. Amit végeztek, amibe időnként belekaptak, vagyis amilyen feladat elvégzésére egyenesen parancsban utasítottak, nem mindig volt kedvükre való, nem is feltétlenül találkozott a jobbak érzelmeivel. De az adott körülmények nem sok lehetőséget adtak töprengésre, mérlegelésre, a nem tetsző feladatok elhárítására. Akarva-akaratlanul belesodródtak a légionisták egy olyan végeláthatatlan küzdelembe, melyben az ellenfél arculata nem volt világos, a frontvonalak pedig szinte a kiismerhetetlenségig összekuszálódtak.

A brigantaggio néven burjánzó mozgalom ugyanis éppen annyira egyesítette a dél-itáliai rablóvilág középkor óta továbbélő elemeit a maga brutalitásával, könyörtelenségével és vadságával egyetemben, mint a szétvert Bourbonok híveinek reménytelen ellenállását, bujtogatását, s ezen túlmenően a feudalizmus világából éppen hogy kilépő falusi szegénység lázadását, emberibb életre tartó igényét. Így aztán ember legyen a talpán, aki egy-egy helyzetben jól kiismerte magát, aki különbséget tudott tenni a megrögzött bűnözők és a becsületes szándékú, de elkeseredett parasztok között. Mint ahogy az egykorú jelentés is mondja: „ha szigorúan vennők kevés kivétellel minden pap és földműves rabló, kapájával a földet túrja s a bokorban mellette nyugszik fegyvere, melyet a legelső magán sétáló katonára vagy kocsira kisüt”.¹⁷ Az e fajta váratlan találkozásokra mindig számíthatott a piemonti csendőr vagy katona éppen úgy, mint a magyar légionista. A helyi lakosság mindkettőben idegent és betolakodót vélt felfedezni és megvetette, gyűlölte őket. Mindenesetre cseppet sem lehetett irigylésre méltó azok helyzete, akik teljesen becsületes szándékkal és a népszabadság iránt elkötelezve hagyták el hazájukat, hogy Garibaldihoz igyekezzenek, hogy a nevéhez kapcsolódó küzdelmet támogassák — és végül is mint az olasz királyság büntető, rendfenntartó eszközei jutottak szerephez. Találón festette le a csalódott magyar légionisták hangulatát Rényi

17 Kivonat a légió naplójából. Nocera, 1861. augusztus 18—szeptember 2. (Uo. 219.)

György százados, amikor egyik levelében megjegyezte: „Azt sem hittük volna, hogy miután egy királyt trónjáról elkergettünk, egy másiknak pandúrjai leszünk.”¹⁸

Sovány vigaszt jelenthetett ebben a helyzetben annak észlelése, hogy „a pór nép maga annyira át van hatva a magyarság fölényétől, hogy nyíltan ki mondja miként 5 magyar többet ér mint 15 piemonti”, vagy hogy „Olyan helyre ahová szükségeltetett egy piemonti század, 10 magyar untig elég.” Feltehetően az egyes itáliai községek, városkák vezetői, tehetősebb polgárai, közvetlen tapasztalataikkal igazolták az efajta következtetéseket. Számos példa akadt arra is, hogy a beszállásolt légionistákat a végsőig marasztalták, nem győzték szeretetükkel és tiszteletükkel elhalmazni, vitézségüket magasztalni. Erre célzott Kossuth, amikor a magyar légió Nápoly környéki szerepéről szólva írta, hogy egy-egy rablók által veszélyeztetett község „rimánkodva esdeklett Ihásznak, adjon nekik — egy huszárt! csakis egyetlen egyet, az tökéletesen elég az ő biztonságukra, mert oda ugyan a brigáns nem megyen, ahol magyar egyenruhát lát”.¹⁹

A montefalcionei csata és következményei

A légionisták harci tapasztalatainak, küzdelmeinek fényes lapjai íródtak 1861—62-ben, rendkívül változatos körülmények között és vegyes eredménnyel. Így például ami a Nolával szomszédos San Gallo községben zajlott le 1861 tavaszán, keserű gyümölcsöket termett, miután néhány legionárius összeverekedett a paraszti néppel. A bajtársaik segítségére érkező nagyobb légiós őrzőrajt tagjai közül többen megsebesültek, de sajnálatosan három olasz halva maradt a küzdelem színterén.²⁰ Mindez érthetően kedvezőtlen hangulatot teremtett a magyar légionisták iránt, és többek között egyik oka is lett áthelyezésüknek Nolából a távolabb fekvő Nocerába. Viszont már e körzetben került sor 1861. június 29-én az első komolyabb összecsapásra egy nagyobb rablóbandával. A Siano községet megtámadó brigantikát a légió egy századnyi gyalogsága verte szét, oly alaposan, hogy a segítségükre kivezényelt további három századnak és az egy szakasz huszárnak, már nem is jutott feladat.²¹

Néhány héttel ezen esemény után Avellino tartományára zúdult a brigantik több ezer főnyi bandája. Valósággal megszállták a községeket; a tartomány vezetőjét, Nicola De Lucát is elűzték, aki egy század piemonti gyalogsággal és egy zászlóalj nemzetőrséggel a montefalcionei kolostor falai között keresett menedéket és rendezkedett be elég kilátástalan védelemre.²² A nápolyi 6. hadtestparancsnokságtól 1861. július 8-án érkezett meg a parancs Ihászhoz, hogy azonnal küldjön csapatokat Avellinóba. Az expedíciót Girczy János őrnagy vezette az 1. honvédszászlóalj élén, melyhez öt szakasz huszár csatlakozott. A következő nap, vagyis július 9-én este az izgalom fokozódott: Nocerába két sürgöny érkezett. A 9 órakor felvett értesítés szerint „Katonáink tűzben van-

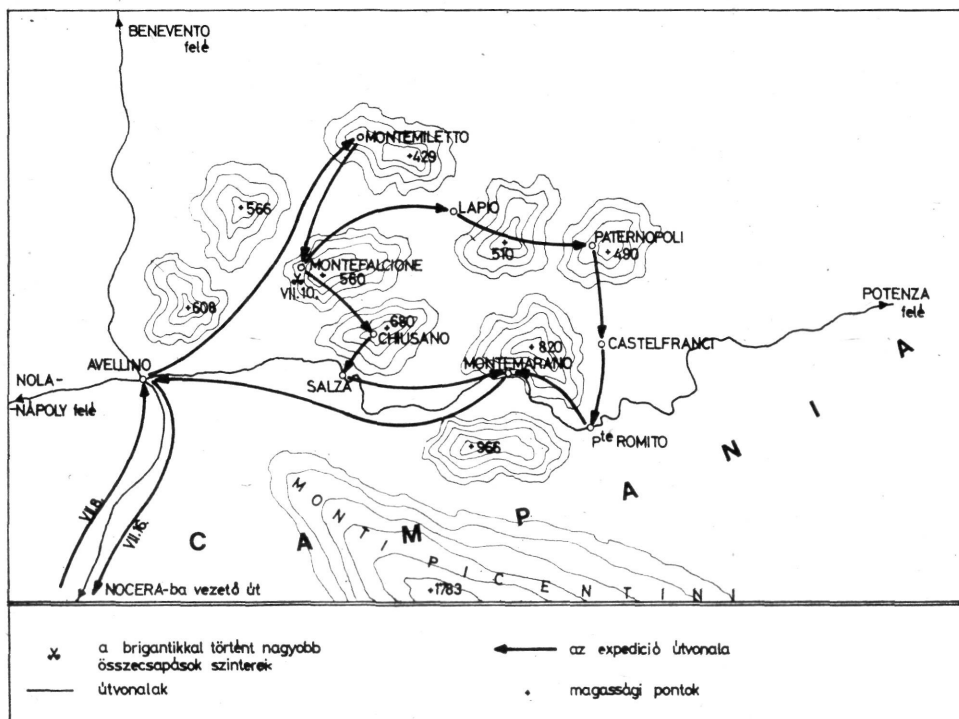
18 Rényi György Dunyov Istvánnak. Nocera, 1861. július 12. (OL Dunyov iratok.)

19 Ihász Kossuthnak, Nocera, 1861. augusztus 11. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 214.). Naplókivonat, Nocera, 1861. augusztus 8—szeptember 2. (Uo. 219.); Kossuth Irataim. III. 102. o.

20 Vö: *Kunfy*: Itáliában a magyar légiónál. I. m. 21. o.

21 Szücs: Légio. III.

22 A történelekről beszámol Szücs János, de nevének említése nélkül: Az olaszthoni magyar legio életéből. I. A montefalcione-i csata 1861. július 10-én. (Tarka Világ és Képes Regélő. 1869. 2. sz.); Ugyanezen szöveget, de kéziratban, Szücs beküldte 1882. szeptember 18-án a Vasárnapi Újság szerkesztőségének. (HL Légio iratai. 1860—62. 5.); Vö. *Vigevano*: La legione ungherese. I. m. 108. és köv. o.; *Franco Moltese*: Storia del brigantaggio dopo l'Unita. Miláno, 1866. 81—82. o.

A magyar légió expedíciója a brigantaggio ellen Avellino tartományban
1861. július 8–16.

nak, kéretik 120 takaró és 3 ezer töltény holnap reggelre.” Az este 11 órakor felvett távirat pedig úgy szólt, hogy „Kérek azonnal 5 ágyút vadász fődözetel Avellinóba küldeni.”²³

A légió mozgékonyására mutatott, hogy a kért segítség július 10-én reggel már rendeltetési helyére került. A löszereket és takarókat Tassy százados vezetésével 13 gyalogos és 7 huszár kíséretében szállították, a négy ágyút pedig egy század vadász és 8 huszár fedezete mellett Reinfeld Dénes őrnagy parancsnoksága alatt vitték Avellinóba. Girczy őrnagy kezdetben a Montemiletto körzetében garázdálkodó brigantik felszámolását vette tervbe, ezért küldte ide 120 emberrel Keller századost és Biró századost 80 gyalogos és 60 lovas kíséretében, sőt maga is ide tartott. Szándékát azonban a Montefalcioneból érkezett hírek megváltoztatták. Miután a kolostort nagy fölényben levő brigantik vetették körül, akik az ellenállókat kiéheztetéssel, sőt a kolostor felgyújtásával is fenyegették, azonnal cselekedni kellett. A történekről maga Girczy őrnagy számolt be 1861. július 11-én a légió parancsnokságának:

„...alarmja kiáltásokkal egyes puska tüzével és harang félre veretésével fogadtattunk minek következtében az egy század gyalogságot Montefalcione helység nyugati hegyes oldalán csatárláncba saját parancsnokságom és Krisztiány főhadnagy úr vezénylete alatt elindítottam.

²³ Naplókivonat, Nocera, 1861. július 7–13. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 193/b).

A rablók serege minden lépten golyózáporral kísért bennünket, míg végre délelőtti 10 órakor sikerült nekünk a helység nyugati végéhez eljuthatni; — itt hasonlóképpen a legsűrűbb puskatűzzel fogadtatunk s csak különös szerencsének tulajdonítható, hogy a falu szélső végén levő kolostorba bevonulhassunk... mint egy óra múlva meg érkezett oda Bíró százados úr is századával. Déli 12 óra tájban Krisztiány főhadnagy úr magával vivén 24 embert elindult fürkészetű őrzőjével véget a falu belsejében s elhaladván annak belsejében erősített szakaszokat küldöttem utána még végre az egész erővel megszálltam a falut.

A kolostorban létünk alatt szakadatlanul folyt a tüzelés ellenünk úgy, hogy minden ablak egy rablót tartalmazott. Magában véve a falu összes lakossága romlott reactionarius szellemű, a rablóknak minden részben segédkezet nyújtott... Seregünkbe ekorig legkisebb sebesülés nincsen csupán a piemontiak közül folyó 8-án, egy szakaszvezető és 3 közember estek el, hasonlóképpen a nemzetőrök közül számos úgy hogy az összes veszteség 30—35 emberre rúg.

Keller százados úr csapatával folyó hó 10-én délután 5 órakor érkezett meg Montefalcioneba, a négy ágyú pedig fedezetével Reinfeld őrnagy úr vezénylete alatt estveli 9 órakor.²⁴

A siker katonai tekintetben teljes volt. A brigantik támadása összeomlott, a velük rokonszenvező lakosság félelemmel zárkózott be házaiba. Viszont — mint ez hasonló jellegű akcióknál mindig velejárt — a megtorlás sem maradt el. A hatalom erejének demonstrálása, a reakció megfélemlítése, az ingadozók befolyásolása érdekében a büntető szankciók azonnal kezdetüket vették. A csatározások alatt és üldözés közben 45 briganti elesett, a 87 fogolyból pedig a helyszínen 8-at azonnal agyonlőttek. Ezt követően még a közeli Lapiano községben és más helyeken további elrettentésül újabb 26 brigantit végeztek ki. A könnyörtelen szigort De Luca avellinói kormányzó és a nápolyi katonai igazgatás egyenes utasítására alkalmazták. A magyar légió félelmetes katonai hírnevet szerzett: az olasz polgári és katonai vezetés bizalmát mi sem jelezte jobban, mint az a tény, hogy Girczy őrnagyot a montefalcionei csata után azon nyomban az egész avellinói tartomány nemzetőrségének parancsnokságával bízták meg.²⁵

Most már ennek jegyében is tovább folyt e területen a „tisztozó” akció. Július 12-én két hadoszlop alakult azzal a célkitűzéssel, hogy Montemaranóban — Avellinótól keletre mintegy 30 kilométerre — találkozzanak. Az egyik hadoszlop Girczy őrnagy irányításával — az első honvédszázalajjal, a nemzetőrséggel és fél század huszárral — Lapio elhagyása után kelet felé tartva elérte Paternót, majd innen délnek véve útját, Castelfranci érintésével egyenesen az Avellinót Melfivel összekötő országút felé tartott, melyet Ponte Romitónál ért el. Innen pedig rátérve az Avellino felé tartó útra, megérkezett Montemaranóba. A másik hadoszlop, Reinfeld őrnagy vezetésével, melyhez De Luca tartományi főnök is csatlakozott — a vadászokkal, a 4 hegyi ágyúval, a nemzetőrséggel és 3 szakasz huszárral —, egyenesen a hegyen át vette útját dél felé, érintve Chiusánót, Salzát, majd rátértek az avellinói országútra és kelet felé haladva vonultak be Montemaranóba. A két hadoszlop közötti közvetlen érintkezést Zsulavszky hadnagy biztosította egy szakasz huszárral, akik egy rövidebb hegyi ösvényen ereszkedtek Chiusánóból Montemaranóba és Ponte Romitóba. A súlyos terepnehézségek közepette és a bújkáló ellenség váratlan

²⁴ Girczy János a dandárparancsnokságnak, 1861. július 11. (Uo.).

²⁵ Ihász Türrnek, Nocera, 1861. július 20. (OL Türr iratok. 50.).

akcióira is számítva vitték keresztül ezt a demonstratív menetet, mely végül is teljes sikerrel zárult. Ezt követően az Avellinóba bevonuló magyar légionistákat ünnepséggel fogadták, elhalmozva őket az elismerés és a hála számtalan jelével. Két napi pihenés után, San Severinón keresztül, a kivezényelt egységek visszaérkeztek állomáshelyükre, Nocera-ba. Itt 1861. július 16-án Ihász ezredessel az élén a visszamaradt tisztikar és a legénység a légio zenekarával együtt ünnepélyesen fogadta a montefalcionei csata részeseit.²⁶

A történetek, következményeiknél fogva, több szempontból is figyelmet érdemelnek. Elsősorban azért, mert ettől fogva vált rendszeres gyakorlattá a magyar légio alkalmazása a brigantaggio ellen, minthogy a nápolyi hadügyigazgató, Revel tábornok, a légio katonai felhasználásának minden fajta korlátozását eltörölte.²⁷ Egyszer s mindenkorra elmúlt azon illúzióknak az időszaka, hogy a magyar légio az osztrákelleses háborúban kerül majd bevetésre és funkciója a haza felszabadításában való részvételre szorítkozik. Ennek időszzerűtlensége helyett viszont egy nagyon is gyakorlati feladat lépett előtérbe: a brigantik elleni küzdelem. Az új feladattal való megbarátkozás nehézségeit, ellentmondásosságát az illetékes olasz tényezők is érezték és ez intézkedéseik nyomán fel is vált ismerhető. Egyrésztől teljesen jogsznak tartották az elismerés és dicséret megnyilvánulásait a magyar légio működéséért, másrésztől azonban tudatában voltak annak is, hogy mennyire tapintatosan és óvatosan kell eljárniuk a felizgatott lakosság, a feszült közhangulat körülményei között. Ezért is óvakodtak a túlzásoktól, a montefalcionei akció részeseinek szélesebb nyilvánosság előtti felmagasztalásától. Mindaddig, amíg Girczy őrnagy bizalmas jelentésben dicsérte a légiosok tetteit, mondván, hogy ami történt az „páratlan dicsőséggel gyarapítja hírnevét nemzetünknek”, vagy amíg Ihász és Girczy a légio keretei között elhangzó napiparancsban mondtak köszönetet a légio tagjainak — a felesleges katonai hatóságok egyetértésével találkoztak.²⁸ De mindezeknek a sajtó nyilvánosságáig is eljutó hullámai, közöttük De Luca avellinói tartományi főnök levele Ihász Dánielhez, már több gondot okozott.²⁹ Az olasz kormány, ha nehézkesen is, de nem fukarkodott az elismeréssel, amit bizonyított, hogy Ihász Dániel ezredest és Girczy János őrnagyot a savoyai rend lovagkeresztjével tüntette ki, további tizenhárom — 3 főhadnagy, 6 hadnagy, 3 tizedes és 2 közlegény — ezüst vitézségi éremben részesültek, 25 közlegény pedig vitéz magatartása elismeréseképpen dicséretben részesült. Fel-

²⁶ Naplókirovat, Nocera, 1861. július 14—20. (Uo. 52.).

²⁷ Naplókirovat, Nocera, 1861. július 7—13. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 193/b).

²⁸ Girczy János őrnagy a légiohoz intézett napiparancsában többek között megállapította, hogy „Az avellinói kerület kormányzója keblemre borult és ott fejezte ki kimondhatatlan háláját és köszönetét a magyar légiónak hősi vitézségeért, Pinelli altábornagy úr kijelenté nekem Cialdini parancsnokló tábornok úr üdvözlését, a ki szintén hő elismeréssel küldi nektek tetteitekért. (Hölygfutár. 1861. augusztus 10.); Ihász Dániel ezredes a légiohoz intézett napiparancsában kiemeli, hogy „Hírlapok kürtölik világszerre tetteiket, kedves honunk sír örömében diadalaitokon”. Majd rendet, fegyelmet kérve hangsúlyozza, hogy „Hagyjunk magunk után oly emléket, mely előtt mindenki meghajoljon.” (Uo.)

²⁹ Nicola De Luca avellinói kormányzó Ihász Dániel ezredesnek, Avellino, 1861. július 15-én, (Hölygfutár. 1861. szeptember 3.) többek között hangoztatja, hogy „... az olaszoknak régi rokonszenve a magyarok iránt, — rokonszenve két egyenlően nagyilekű, egyformán hosszú ideig elnyomott és egy időben szabadság után törekvő nemzetnek — ma újjonnan erősödött, hogy dacára mindennek, kezet szorítanak egymással, testvéreknek nevezik egymást, s kölcsönös jóakarattal zálogát adják egymásnak.”; Miután a magyar légio szereplésének a nagy nyilvánosság előtt való tárgyalását hivatalos olasz helyen leintették, Ihász megjegyzi nemeskéri Kiss Miklós-hoz intézett levelében (Nocera, 1861. augusztus 14.), hogy „Aztán az újságok is eleget írtak rólunk még az ujokra nem koccintottak”. Majd töle megszokott nyers szokimondással megjegyzi, mintegy a hátterére utalva a brigantik elleni harcra, hogy „Sokat öltünk, gyilkoltunk már és a' predállás, fertőztetés is megvolt engedve, — de hidd el magyarjaink igen nemesen minden várakozásomon fölült viselték magokat...” (Kun József—Böhm Jakob: Adatok az olaszországi magyar légio történetéhez az 1860—62-es évekből. Hadtörténelmi Közlemények 1957. 1—2. sz.).

sőbb körökben viszont már rosszállással fogadták az avellinoi kormányzó által a montefalcionei csata tiszteletére veretett emlékérmét, és annak ellenére, hogy a küzdelem részeseit kitüntették vele, viselését az olasz katonai hatóságok egyenesen megtiltották.³⁰

Ha más nem, hát a katonai kormányzat ezen intézkedése is rá kellett hogy ébresszen sokakat a légió új feladatkörének ellentmondásosságára, arra a felettébb kényes szerepre, mely az olasz kormány akaratából számára kijutott. A megkezdődő folyamatnak azonban már nem lehetett gátat vetni. A magyar légió kétségtelenül bevált az első nagyobb akció során és a szükség, a körülmények kényszerítő hatása kiváltotta a továbbiakat is. Még július első felében történt, hogy a Nocera közelében fekvő kis Cicales falura rátörtek a rablók. A Tolnay tizedes vezette huszárjárőr bátor és gyors fellépésének volt köszönhető, hogy sikerült a gyászosabb következményeket elhárítani. Elég talán annyit megemlítenünk, hogy az egyik családból egy kétéves gyermeket akartak a brigantik magukkal hurcolni, 100 dukát sarcot követelve érte. A huszárok közbelépése miatt menekülésre kényszerültek, futásuk során a gyermeket az országút árkában hagyták.³¹

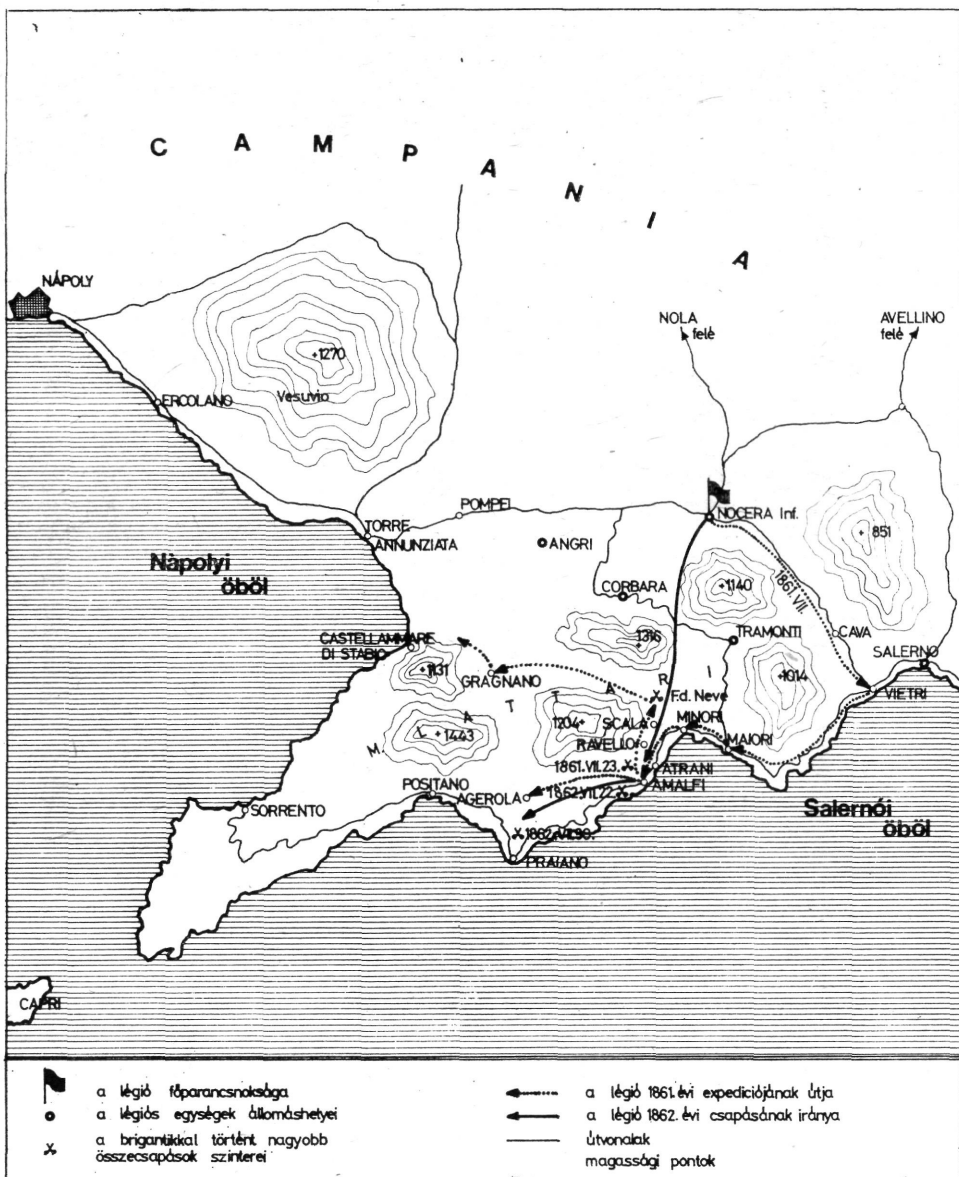
1861. július végén a salernói polgári kerület alkormányzójának kérésére indultak útnak a légionisták Amalfi felé, hogy az e körzetben tanyázó rablókat felszámolják. Két század vadász, fél század huszár és két hegyi ágyú indult meg Reinfeld Dénes őrnagy vezetésével Nocerából a tengerpart felé, melyet Salerno előtt, Vietrinél értek el, majd nyugatra fordulva a tengerpart sziklás, veszélyes terepszakaszán áthaladva jutottak Amalfi körzetébe.³² Az itt szerzett tapasztalatok még inkább megerősíthették azon meggyőződést, hogy a brigantaggio mennyire benne él a helyi lakosság körében és hogy felszámolása a még oly sikeres katonai akciókkal sem lehetséges. Mert „a brigantik a hegyek sziklás oldalaiiban rejtőznek, s a néptől gyámolítottak”, mert „többnyire az itteni vidékről valók, ellátásukat a falukból nyerik, s ha szaporodnak, a faluból viszik el a szükséges fegyvereket...” — állapította meg 1861. július 23-i jelentésében Reinfeld.³³ A kellő ellenintézkedések során a légionisták elsősorban az élelmiszerszállítók munkáját zavarták meg, majd a megbízhatatlan nemzetőrséget fegyverezték le egyes községekben és állítottak helyükbe idegen nemzetőröket. Módját ejtették annak is, hogy a falvakból nagyobb számban elszökött, elbújdosott lakosságot visszatérítsék lakóhelyeikre és sűrített őrzéssel átfésüljék a brigantik búvóhelyeit. Az akciók kiterjedtek az Amalfi környéki településekre: Atreni, Minori, Maiori, Ravello, Scala, Agerola helységekre, de átnyúltak a sorrentói félsziget castellammarei körzetébe is, ahol főképpen a Gragnano község körzetében tartózkodó bandák ellen léptek fel. Természetesen mindez együtt járt elfogatásokkal, fegyverek lefoglalásával és kisebb-nagyobb összecsapásokkal. Viszont a terepviszonyok nyújtotta előnyöket a brigantik jócskán kihasználták, ha tanyáikra bukkantak, akkor „mint a zergék ugráltak sziklákról sziklákra” és hamarosan eltűntek az üldözők szeme elől. Mint Reinfeld megjegyezte, a küzdelmet ellenük nagyon megnehezíti, hogy

30 A légió kitüntetett tagjainak névsora. 1861. augusztus 31. (OL Türr iratok 25.); Vö. Ihász Kossuthnak, Nocera, 1861. augusztus 11. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 214.).

31 Naplókivonat, Nocera, 1861. július 7—13. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 193/b.).

32 Naplókivonat, Nocera, 1861. július 21—augusztus 3. (OL Türr iratok. 53.).

33 Az Amalfi környéki harcokról Szűcs J. — nevének jelölése nélkül —: Az olaszthoni magyar légió életéből. II. Az amalfii utcai harc a brigantik ellen. (Tarka Világ és Képes Regélő. 1869. 4. sz.). Ugyanitt Reinfeld 1861. július 23-i jelentése.

*A magyar légio harca a brigantaggio ellen a sorrentói félsziget körzetében
1861—62-ben*

„Ezen a vidéken kevés kivétellel, mindenki reactionarius, akiket a párt hamis hírek és ijesztgetés által folytonos izgatottságban s rettegésben tud tartani.”³⁴ A brigantik ellen fogatosított akciók, ha átmeneti sikereket értek is el, attól még távol álltak, hogy gyökerestől számolják fel a rablólivágot. Reinfeld őrnagy sorrentói félszigeti útja sem dicsekedhetett többel, miután a súlyos fáradalmakat és nehézségeket átélt légionisták visszatértek Noceraába.

A légionisták elégedetlensége

Annyi bizonyos, hogy a magyar légió a brigantik elleni harcban értékes elemnek bizonyult és Noceraából egyre nagyobb számban vezényelték ki egyes egységeit, sőt szakaszeit a veszélyeztetett területekre. A megpróbáltatásoknak, a viszontagságoknak új szakasza kezdődött, mely 1861—62 fordulóján, az időjárás hidegebbre fordulásával, további nehézségekkel tetéződött. Az állandó szolgálat, a súlyos terepnehézségek kikezdték a ruházatot, mely lassanként kezdett ronggyá foszlani. Az orvosi ellátottság a távoli kis hegyi falvakban, vagy a világtól eldugott községekben nem volt biztosítva. A betegek, a legyengültek száma növekedett és egyre gyakoribbá váltak a halálozások is.³⁵ A Nocerától csak nagyon nehezen elérhető távolságban mindenfajta visszaélésre bő lehetőség nyílt, akár az ellátás, akár a bánásmód tekintetében. A kilátástalan helyzet közömbösséget, felelőtlenséget szült, és nem egy tiszt élt vissza helyzetével. Mindemiatt Ihászt számos kritika érte, hogy nem képes kézben tartani a tisztikart, hogy feleslegesen kedvükbe jár, hogy képzésük és fegyelmezésük helyett inkább szórakozik, mulatozik velük, elmulasztja működéskük kellő ellenőrzését. Kétségtelenül igaz, hogy 1861 késő nyarán és őszén Ihász is a borban keresett vigasztalást. A rossz nyelvek szerint segédtsíztjével, előrehaladásával az e fajta kiszállások, ellenőrzések megritkultak, részben a távolságok növekedése, részben a dandárparancsnok betegeskedése, fáradsága miatt. No, és nem utolsósorban Ihász is úrrá lett a fásultság, a közöny, az elkeseredettség, miután sem az olasz hatóságok, sem az emigráció illetékes vezetői nem változtattak a helyzeten. A Türtről származó hír, hogy esetleg a légió hamarosan a Genova melletti Chiavariba kerülhet, nem bizonyult valószínűnek, minden maradt a régiben. Mint oly sokszor kilátástalan helyzetekben, Ihász is borban keresett vigasztalást. A rossz nyelvek szerint segédtsíztjével, Szücs János őrnaggyal és mások társaságában gyakran a hajnali órákig kimaradt és arra is volt példa, hogy hazatértükben, még a laktanyakapura is alig akadtak rá. Bármiképpen is állt a helyzet, annyi bizonyos, hogy mindebben a tehetetlenségérzet is kifejezésre jutott; a légió zöme közben a brigantik nyomában az Appenninek vad rengetegeit járta.³⁶

³⁴ Reinfeld Dénes őrnagy a dandárparancsnokságnak. Amalfi, 1861. július 25. (Uo.).

³⁵ Mint Ihász Kossuthhoz intézett jelentésében beszámol „... csapataink nagy része tökéletes elrongyolt, s' ócska ruhákkal bír...” Majd megjegyzi, hogy a kormányhatóság ennek ellenére „... kellemetlen sőt közönyös hidegséggel fogadja minden ez irányban tett kéréseit a parancsnokságnak.” (Nocera, 1862. április 19. OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 382/a.); A légionisták 1862 tavaszi helyzetéről állapították meg, hogy „... A kiállott fáradalmak, a téli csatározások okozta kimerültség következtében többen egészségi szempontból tönkre lettek téve; — a szokatlan és rendkívüli fáradalmak, kitéve a téli éghajlat változó időjárataának, a legerősebbeket is megingatták, a gyöngébbek közül sokat a sírba, még többet sírszélére vezettek. A rablók golyója nem adott áldozatot a halálnak, annál nagyobb lett azoknak a száma, kik összeroncsolt testtel roskadtan hajtják fejüket az idegen földben szunyadandók, és kórházak részvéten párnáira.” (Szücs: Légió. III.); Amikor az 1861-es év mérlegét megvonták, megállapítást nyert, hogy a légionisták közül 84 megszökött, 60 kizárattot, 43 haditörvényszék által lett elítélve, 80 elbocsátást nyert és 12-en meghaltak. (Uo.).

³⁶ Ihász Kossuthnak, Nocera, 1861. augusztus 6. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 210/a.); augusztus 11. (Uo. 214.); december 18. (Uo. 271.); „Csapatom bele unt és fátart testestül lelkes-tül, és ha mi előbb el nem visznek innét bennünket, biz Isten nagyon meggyül a bajunk...” közölte Ihász Kossuthal. Nocera, 1862. március 23. (Uo. 340.); Vö. A légiosok levele, Nápoly, Forte del Carmine, 1862. július 14. (HL Légió iratai. 1860—62. 19/3.).

A rendelkezésre álló jelentések szerint a légiósok egyre nagyobb része jutott a kivezényelték közé. Az 1862. március 9-i jelentés alapján megállapítható, hogy a légió létszáma 1146 főt tett ki, ebből 65 volt tisz, 1081 legénységi állományú. 670-en voltak távol Nocerától kivezényelve, vagyis a légió létszámának közel 60 százaléka vett részt a brigantik elleni közvetlen küzdelemben. A légió egységei szerint a kivezénylések az alábbi módon alakultak:³⁷

	Osszlétszám	Kivezényelték száma
Dandártörzs	24	1
Gyalogság	461	301
Huszárok	281	215
Vadászok	247	123
Tüzérek	133	30
Összesen	1146	670

A légió nagyfokú szétszóródottságát mutatja, hogy sokszor Nocerától 2–300 kilométerre is teljesítettek a légionisták szolgálatot. A kivezényelték a 197. oldalon közölt táblázat szerinti helyeken és létszámban működtek.³⁸

A jelentésből kitűnik, hogy 1862 tavaszán a magyar légió kivezényelt tagjainak többsége Basilicata tartományában, Potenza környékén teljesített szolgálatot, összesen 398 ember. Campania tartományában, a salernói kerületben 269 légionista működött, a Nocerában állomásozó helyőrségen kívül. Három tisz, egyéb feladattal volt elvezényelve. Ha figyelembe vesszük, hogy a légió valójában állandó mozgásban volt és az 1862. március 9-i állapot — a kivezényelték száma következtében — korántsem tekinthető megállapodottnak, akkor érthető, hogy az érintett légionisták mennyire bizonytalan, kiszámíthatatlan körülmények között szolgáltak. Mindebből következően a változás vágya fokozatosan — a legkülönbözőbb okok következtében — átjárta az egész légiót, hatalmába kerítette nemcsak a megpróbáltatások súlyosabb terheit viselő legénységet, de a tisztikart is. Az elégedetlenség fokozódott és a legváltozatosabb formák között tört a felszínre. Akadtak akik öncsonkításhoz folyamodtak, hogy a kibírhatatlan helyzetből szabaduljanak, akadtak, akik egyszerűen faképnél hagyták a légiót és a jó szerencsében bízva világnak indultak. A szökések száma már annyira aggasztóan kezdett növekedni, hogy Ihász egyik alkalommal a legszigorúbb példaadáshoz ragaszkodott és a kivégzést végrehajtották.³⁹ A kellő hatás azonban nem következett be, a szökések változatlanul folytatódtak.⁴⁰ Többek között említésre méltó Mayerffy Gyula volt osztrák főhadnagy, aggregált tisz, és társai esete. Miután a légiótól meg-

³⁷ A légió létszámjelentése, Nocera, 1862. március 9. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 329.).
38 Uo.

³⁹ Ihász Kossuthnak, Nocera, 1862. március 23. (Uo. 340.); Naplókivonat, Nocera, 1862. január 5—március 25. (Uo. 346/b.).

⁴⁰ Ihász Kossuthnak, Nocera, 1862. április 24. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 386.); május 11. (Uo. 392.); Naplókivonat, Nocera, 1862. április 13—május 10. (Uo. 393/b.).

A magyar légő kivezényelt egységei 1862. március 9-én

Alakulat	A kivezénylés helye	Tartomány. — kerület	Tisztek	Legénység	Összesen
<i>Gyalogság</i>					
1. század	Potenza és környéke	Basilicata	4	82	86
2. század	Eboli	Campania	4	74	78
3. század	Corbara	Salerno	1	15	16
	Tramonti	Salerno	1	14	15
	Angri	Salerno	1	25	26
4. század	Nocerai járás	Salerno	4	74	78
	Salerno	Salerno	1	—	1
	Genova	Salerno	1	—	1
<i>Összesen</i>			17	284	301
<i>Huszárok</i>					
1. osztag	Salerno	Campania	4	51	55
	Avigliano	Basilicata	1	30	31
2. osztag	Potenza	Basilicata	1	34	35
	Melfi	Basilicata	4	63	67
	Rionero	Basilicata	1	26	27
<i>Összesen</i>			11	204	215
<i>Vadászok</i>					
1. század	Ruvo	Basilicata	2	72	74
3. század	San Fele	Basilicata	1	48	49
<i>Összesen</i>			3	120	123
<i>Tüzérség</i>					
2. üteg	Nápoly	Nápoly	1	—	1
	Potenza	Basilicata	1	28	29
<i>Összesen</i>			2	28	30

szöktek, a brigantikhoz csatlakoztak. Néhány nap múlva innen is távoztak, Nápolyba mentek azzal a szándékkal, hogy bejárva néhány társukat Nocerából, a pápai állam területére szöknek. Terveikből azonban nem lett semmi, mert Nápolyban 1862. április 13-án Vavrek János százados, olasz karabinierik közreműködésével, valamennyiüket elfogta. A nápolyi haditörvényszék előtt kellett felelniük tetteikért — szerencséjükre. Ihász követelte kiadatásukat, hogy halálbüntetést mérjessen rájuk, de az illetékes olasz hatóságok nem adták ki a bűnösöket. Végül is Mayerffy Gyulát a haditörvényszék hat évre ítélte, de ebből csak három évet töltött börtönben, mert 1865-ben kegyelmet kapott és hazatérhetett. Társait szintén börtönre ítélték.⁴¹

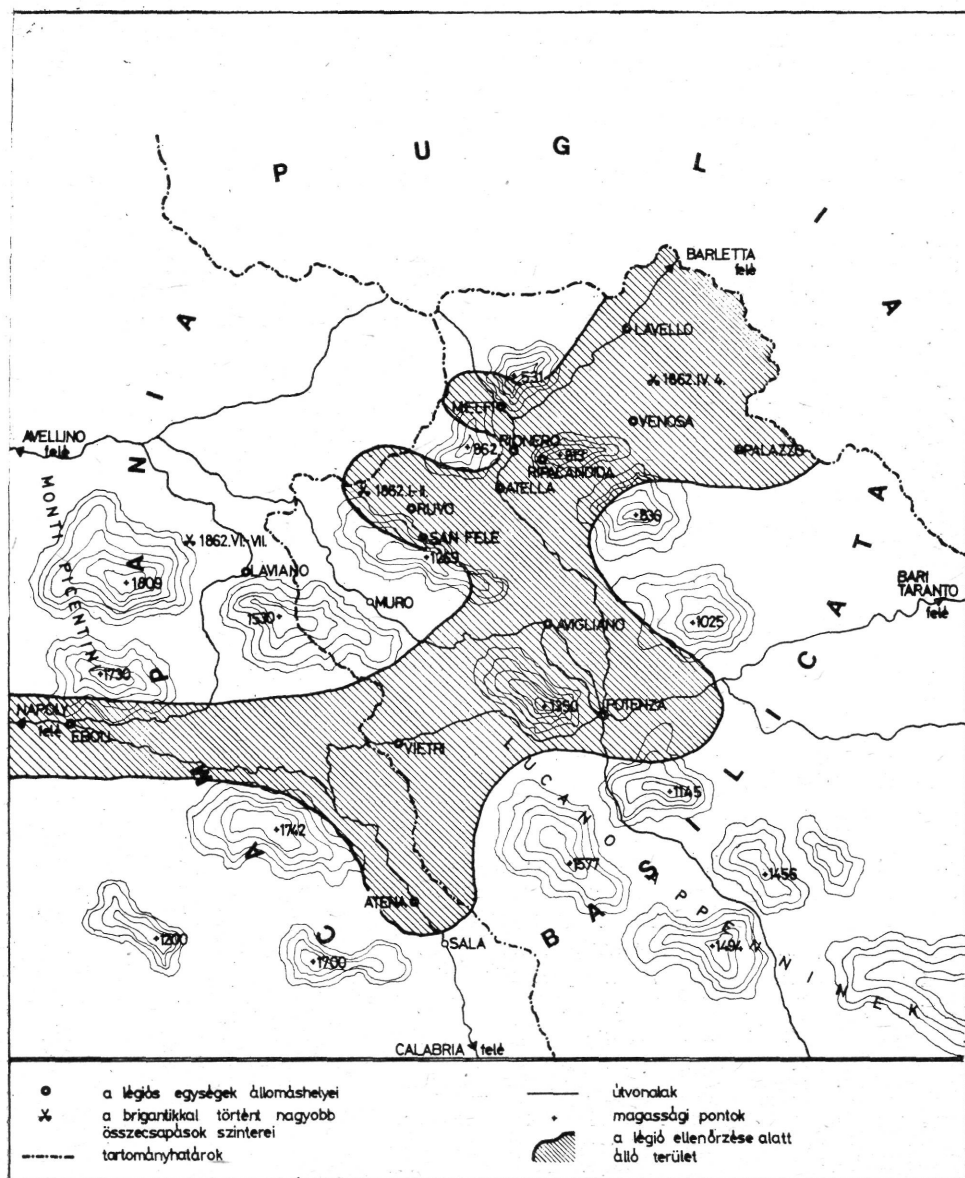
A potenzai huszárlázadás

A légionisták elégedetlensége 1862 tavaszán a legváltozatosabb formákban jutott kifejezésre és nem éppen alaptalanul fordultak szembe tisztjeikkel, akik között jócskán akadtak vezetésre alkalmatlanok és méltatlanok. Erre a következtetésre jutottak a 2. huszárszázad Potenza és környékén, a távoli Basilicata tartományban szolgálatot teljesítő 2. és 3. szakaszának tagjai. Megtagadták a további engedelmességet Sággy Antal századosnak és azonnali leváltását követelték. A huszárlázadás megfélemezésére maga a huszárezred parancsnoka, Stankovics Szilárd százados érkezett a helyszínre. Kísérlete, hogy az elégedetlen huszárokat lecsillapítsa és parancsnokukat pozíciójában megerősítse, kudarcot vallott. Végül is Stankovics kénytelen volt dolgavégezetlenül távozni és Sággyt is magával vinni. A huszárok bátor fellépése amennyire gyűjtő hatást keltett minden egységnél, ahová híre eljutott, annyira zavarba ejtette a légió parancsnokságát. Arra a szilárd elhatározásra jutottak, hogy az esetet nem hagyják megtorlatlanul és az illetékes hadosztályparancsnokságtól kérték a lázadásban részt vett huszárszakaszok leváltását és visszaküldésüket Nocerába. Ennek teljesítése azonban egyre késett, tekintettel az érdekelt körzetben működő brigantik garázdálkodásaira és a huszárok felettébb szükséges szolgálataira.⁴²

Nem sokkal Sággy százados eltávolítása után a huszárok, új parancsnokuk, Nyuly Mihály hadnagy vezetésével, élénk bizonyítékait szolgáltatották hangulatuk előnyös változásának és harckészségüknek. A Venosa helység mellett állomásozó huszárok ugyanis 1862. április 4-én hajnalban tudomást szereztek arról, hogy a közelben nagyobb számú briganti tanyázik. Croccóról — eredeti nevén Donatello Carmine volt bourbon katonáról — volt szó, aki 110 lovasból és 20 gyalogusból álló bandájával rettegésben tartotta Basilicata és a szomszédos Capitana tartományokat. Ez alkalommal a Capitana tartományhoz tartozó Masseria di Perillónál ütötte fel tanyáját. A 35 főből álló huszárcsapat, melyet Nyuly Mihály és Dobozy Péter hadnagyok vezettek a küzdelemben, megsemmisítő csapást mért az ellenfélre. Miután sikerült a rablókat kicsalni állásaikból, a huszárok megrohmozták őket. Mint az erről szóló jelentés mondja: „De a roham alig kezdeténél Nyuly hadnagy úr lova szügybe és fej-

41 MAYERFFY GYULA: A. S. T. Ma. Leg. Ung. S. II. 1150; Ihász Kossuthnak, Nocera. 1862. április 19. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 382/a.); Naplókivonat, Nocera, 1862. április 13—március 10. (Uo. 393/b.); Vö. *Kunfy*: Itáliában a magyar légiónál. I. m. 24. o. úgy adja elő az esetet, hogy Nápolyban ő fogta el Mayerffy és társait. Az utóbbiak között említi: Gaál Ferenc, Zöldi József, Fantusz Géza, Berkovszky Sándor, Molnár József, Ronkaza Pál és Fogelmann Ede légionistákat.

42 Ihász Kossuthnak, Nocera, 1862. május 14. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 393/a.).

A magyar légió egységeinek állomáshelyei és harca a brigantaggio ellen Basilicata tartományában 1861—62-ben

be golyó által találva öszve rogyott. Dobozy hadnagy úr is ugyanakkor fején egy golyó által megsebesített. De meg nem zavarodva sebe által Dobozy hadnagy úr, a csapatot vitézül előre vezette s a rablókkal kezéről kézre öszve csaptak. A rablók elszántan védték magukat — a puská túsával verekedve midőn embereink már közöttük voltak. Rövid idei verekedés után a banda főnöke, kit Croccónak állítanak lenni, feleségével és 20 emberével a küzd helyen öszve vagdalva maradtak — a többi pedig megfutamodva előbbi állásukat elfoglalták.” Mint az utólagos értesülésekből kiderült, a rablók közül 44-en sebesültek meg, de ebből csak kettő golyó által, a többi kardvágásoktól. A huszárok közül Dobozy hadnagyon kívül megsebesült Kelemen József őrmester szintén a fején, valamint Czerey őrvezető, akinek a combját lőtték át. A küzdelemben különösen kitűnt továbbá Kovács Károly szakaszvezető és Tolnay tizedes, akire Crocco neje kettős csövű fegyverét sütötte, majd — célt tévesztve — revolverével és törével próbálkozott, eredménytelenül. Végül is holtan maradt a helyszínen ellenfelétől összevagdalva. Vitéz magatartást tanúsítottak továbbá Varga Zsigmond, Racsov Győző, Szász Ferenc tizedesek, Balló Mihály, Stinovits Lajos, Végh István, Sárváry Vendel, Szörcey Géza, Menyhaly Vilmos, Semsey Lipót közhuszárok. Ezek után érthető, hogy „A fegyvertény után a bevonuló csapatot a szomszéd vidék lakosai s különösen Venosa lakói örömjúgásokkal és fáklyákkal fogadták — megvendégték” — mint az egykorú jelentés megállapítja.⁴³

Ezen nevezetes esemény után várható lett volna, hogy a légió parancsnoksága lemond eredeti szándékáról és a „bűnösnek” tartott huszáregység ellen nem indít büntető eljárást, hiszen becsülettel helyt álltak feladataik ellátása során és ilymódon ki is érdemelték felettseik dicséretét és elnéző magatartását. De éppen az ellenkezője következett be. Többszöri sürgetés után végül is a huszáregységet az illetékesek visszaengedték Nocera-ba és helyükbe Solernóból Dolles százados ment fél századával. Mint Ihász Dániel 1862. május 14-én közölte Kossuthnal, a „tisztai tekintély és katonai fegyelem érdekében” a bünyfenítő eljárás a huszárok ellen megindult. A vizsgálatot lebonyolító tisztai bizottság élén Reinfeld Dénes őrnagy állt. Az érdemeket figyelembe nem vevő, meglehetősen egyoldalú eljárás során mint fő „bűjtogatókat” küldték börtönbe Semsey Dénest, és Lipótot, Dinka Ferencet és Simon Lajost. A megtorlás érthető okoknál fogva elkedvetlenülítette a légionistákat, akik messzemenően átértékelték az eljárás igazságtalanságát. Mint a légionisták utólagos előadásából is kiderül, többek között éppen a Potenza környéki egy-egy igen méltatlan körülmények között szolgáltak. Az Appenninek zord körülményei között, téli időben „föld alatti istállóknban nyomorgánk ganajban”, és még a téli pokrócokat is beszédtek. Sággy századosról állították, hogy „gyáván viselkedett”, kivonta magát a brigantik elleni küzdelemből, gyengélkedésére hivatkozva, közben pedig legényének úgy szölt, hogy „ne gondolja, hogy én beteg vagyok, nem vagyok bolond magamat a rablóktól hasba lövetni mint a többi”.⁴⁴ Annyi bizonyos, hogy a huszárok ellen alkalmazott megtorlás korántsem volt a véletlen műve és voltaképpen része volt egy általános folyamatnak, melynek során a dandárparancsnokság le akart sújtani a nehezen fegyelmezhető, elégedetlenkedő huszárokra, akik ráadásul még Gál Sándor

43 Ihász Kossuthnak, Nocera, 1862. április 19. (Uo. 382/a.); Napló kivonat, Nocera, 1862. április 13—május 10. (Uo. 339/b.); Az 1. huszárezred jelentése a dandárparancsnokságak az 1862. április 4-i összecsapásról. (HL Légión iratai, 1860—62. 19/9.); Vö. *Kunfy*: Itáliában a magyar légiónál. I. m. 24. o.

44 Vö. Ihász Kossuthnak, Nocera, 1862. május 14. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 393/a.); Légiónok levelei. Nápoly, Forte del Carmine, 1862. július 14. (HL Légión iratai, 1860—62. 19/3.).

ezredessel is szimpatizáltak, kapcsolatot tartottak vele, ily módon a „métély” terjedését segítették elő a légióban — vélekedett Ihász.⁴⁵

A dandárparancsnokság és a huszárok között hosszan tartó vitát és feszültséget eredményezett a gratifikációs összegek megtérítése körüli zavar és rendezetlenség is. Azon összegről volt szó, melyet még 1860. novemberében, a garibaldista hadsereg feloszlásakor a távozó veteránoknak juttattak. Erre az összegre azok a légionisták is igényt tartottak, akik küzdöttek Garibaldi alatt, de november után is vállalták a továbbszolgálatot a magyar légio keretében, viszont kérésük nem talált elismerésre. 1861 nyarán az események már oda vezettek, hogy a huszárok tömegesen jelentek meg a parancsnokságon és a leghatározottabban követelték a szerintük nekik járó — de elmaradt — három havi gratifikációs összeg kifizetését. Ellenkező esetben azzal fenyegetőztek, hogy lovastul Nápolyba vonulnak, hogy érvényt szerezzenek jogos kívánságaiknak. Ihász annak ellenére, hogy maga is érezte a huszárok igényeinek jogosságát és tudott is arról, hogy még Vetter idején 4080 frank mint kifizetetlen gratifikációs összeg visszamaradt a pénztárban (mely aztán ismeretlen okoknál fogva onnan eltűnt), mégis úgy látta jónak, ha kemény kézzel lesújt az őt állandóan zaklató huszárokra. Így számos légionistát börtönbe vetettek, majd pedig a legtevékenyebbeket Szardínia szigetére deportálták, többek között Nagy Dániel őrmestert, Kiss István, Szőke Sándor és Szőcs János szakaszvezetőt, Dobra Mihály és Rajkó József tizedest., akik pedig a légio alapításától kezdve jelentős érdemeket szereztek.⁴⁶ Az eljárás mély nyomokat hagyott az elégedetlen elemekben és mint orvoslandó, fájdalmas igazságtalanságot tartották számon. E problémák 1862 tavaszán ismételten a felszínre törtek, annak ellenére, hogy alig néhány hónappal előtte maga Kossuth Lajos látta szükségét annak, hogy a gratifikáció rendezésének ügyében nyilatkozzon. A kedélyeket nem nyugtatta meg azon érvelés, hogy ezen ügyeket, majd a felszabadított hazában, a kormány az érdekeltekkel fogja elrendezni és egyébként is az adott körülmények között nem engedhető meg a „holmi nyomorult pénz hajhászat”.⁴⁷ A légio parancsnokságának a huszárokkal szemben elfoglalt álláspontja, az újabb megtorlások, jelentékeny mértékben hozzájárultak a felgyülemlett elégedetlenség erősödéséhez és szinte a robbanásig történő növekedéséhez.

A végképp felzaklatott körülmények között aligha maradt más választásuk a légionistáknak, mint a szolgálatból való végleges kilépés. Az ilyen irányú kérések tömegesen futottak be a dandárparancsnokságra, ahol azok teljesítése elől igyekeztek elzárkózni. Viszont a kivezényelt egységek hangulatáról befutó aggasztó hírek hatása alatt végül is cselekedni kellett. A felettes olasz katonai hatóságok is amellelt foglaltak állást, hogy feltétlenül rendezni szükséges a légionisták szolgálati kötelezettségének ügyét. Kossuth 1862. április 25-én Ihászhoz intézett levelében arra az álláspontra helyezkedett, hogy veszélyes következményekkel járhat a légiótól távozni akarók erőszakos visszatartása és ezért útra kell engedni azokat, akik kilépni akarnak. A visszamaradók szol-

45 Gál Sándor ezredes — az 1848–49-es szabadságharc legendás híró székelyföldi katonája — az emigrációban már tábornokként lépett fel és a légiótól függetlenül Nápolyban tevékenykedett, terveivel Garibaldihoz is fordulva. Majd utóbb az olasz szabadsághős nevében — de bizonyíthatóan nem tudtával — önkénteseket toborzott egy hazai akcióhoz és ehhez a légionistákat is igyekezett megnyerni. Ez ellen már Vetter tábornok is fellépett. Vetter Kossuthnak, Nápoly, 1860. december 22. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 50.); Vö. Pap János—Szalczer Sándor: A magyar emigránsok Törökországban 1849–1861. Pécs, 1893. 442. és köv. o.

46 Uo.; Ihász Kossuthnak, Nocera, 1861. július 17. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 193/a); augusztus 11. (Uo. 214.); Naplókivonat, Nocera, 1861. július 7–13. (Uo. 193/b); Naplókivonat, Nocera, 1861. július 14–20. (OL Türr iratok. 52.).

47 Kossuth a légióhoz, Cossilia, 1861. szeptember 4. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 228.).

gálati kötelezettségét viszont rendezni, rögzíteni kell. Ilyen előzmények után született meg 1862. május 4-én a dandárparancsnokság napiparancsa, mely a légiósok tudomására hozta, hogy mindenkinek megadatik annak lehetősége, hogy 1862. május 25-ig bezárólag bejelentse távozási szándékát a légió parancsnokságának. Ezek számára kilátásba helyezték, hogy elszállításukról gondoskodni fognak. Ugyanakkor tudtul adták azt is, hogy mindazok, akik továbbra is a légióban kívánnak szolgálni, szintén írassák fel magukat, annak figyelembe vételével, hogy egyéves kötelező szolgálatot kell vállalniuk és erre esküt tenni.⁴⁸

A május 4-én napiparancsban foglaltak híre villámgyorsan elterjedt és hatása rendkívüli volt. A jelentkezési határidőig 359-en jelentették be kilépési szándékukat, vagyis az 1148 főt számláló légió tagjainak 31 százaléka. Figyelembe véve azonban, hogy a kivezényeltek közül még számosan — akik a távolság miatt kellő időben nem értesültek a fejleményekről — később jelentették be távozási kívánságukat, végül is a kilépni kíváncszók a 400 főt is túlhaladták.⁴⁹ A jelentkezési határidőig kilépni szándékozók száma és aránya az egyes alakulatoknál a következőképpen alakult:

Gyalogság	123 fő	(28 ⁰ / ₀)
Huszárok	88 fő	(33 ⁰ / ₀)
Vadászok	88 fő	(36 ⁰ / ₀)
Tüzérek	60 fő	(47 ⁰ / ₀)

Ilyen nagyarányú gátszakadásra Ihász nem számított és a valóságos népszavazásszámba menő eseményt nem kis mértékben úgy fogta fel, mint lesújtó ítéletet parancsnoki működéséről. Az események most már végképp átcsaptak a feje felett. Tehetetlenségében, elkeseredettségében legjobbnak látta a visszalépést a parancsnokságtól, egyelőre ideiglenes jelleggel. Miután egyébként is reumás bántalmaktól szenvedett, erre való hivatkozással hamarosan orvosi kezelésre vonult a Nápolyi öbölben fekvő Ischia szigetére, hogy az ottani nevezetes gyógyfürdőkben keressen írt fájdalmaira. A légió parancsnokságát pedig ezzel egyidejűleg átruházta Girczy János őrnagyra, a gyalogos zászlóalj parancsnokára.⁵⁰ A légió vezetésében bekövetkezett változás egyidejűleg jelezte a légió egészében végbement messzire ható fordulatot is. Ugyanis amit eddig a légió parancsnoksága a maga erejéből és lehetőségein belül nem volt képes megoldani — a légió szervezeti egyesítését és a brigantik elleni küzdelmekből történő kivonását —, azt most a légionisták öntevékenyen kísérelték meg. E vonatkozásban a tömeges kilépési szándék bejelentése csak első lépésnek bizonyult, melyet hamarosan az egész légiót magával ragadó mozgalmak követték.

Ami pedig 1862 májusa után következett, azt már félreérthetetlenül általános felkelésnek, nyílt lázadásnak lehetett tekinteni, mely már egyenesen La Marmora olasz hadügyminiszter közvetlen beavatkozását és az olaszországi magyar légió délről történő elszállítását, felosztatását vonta maga után. Az új parancsnok a lázadásig fejlődő folyamatnak nem tudott gátat vetni. Az olasz hatóságok viszont határozottan és a kiélezett helyzethez mérten cselekedtek. Garibaldi Szicília szigetén gyűjti ismét önkénteseit, a magyar légionistákkal ke-

48 Ihász Kossuthnak, Nocera, 1862. május 14. (Uo. 393/a.).

49 Vö. Légionisták nyilatkozata a minisztériumhoz. 1862. december 23. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 478.); Szűcs: Légio. III.

50 Girczy János Kossuthnak, Nocera, 1862. május 28. (OL Kossuth gyűjtemény. II. S. 2. — 397.); Girczy Türrnek, Nocera, 1862. május 28. (Uo. 399.); május 30. (Uo. 403.).

resi és meg is találja a kapcsolatot. Hasonlóképpen a magyar légionisták is számítanak Garibaldi támogatására és nem titkolják, hogy örömet csatlakoznának hozzá. Ebben az olasz monarchia számára annyira veszélyesnek tűnő helyzetben La Marmora hadügyminiszter maga is Nápolyban tanácskozik a déli olasz seregek vezetőivel, valamint a magyar légióban szolgáló, számukra megbízhatónak tartott személyekkel. Mézesmadzag és furkósbot, félvezető ígéretek és börtönbe vetés egyaránt alkalmazásra találtak az olasz hatóságok részéről, hogy leszereljék a magyar légionisták mozgalmait. A légióból távozni óhajtottak egy részét Nápolyba szállítják, de ott a Forte del Carmine foglyai lesznek, ami viszont a légióban maradt bajtársak szolidaritását, további lázadását váltja ki. Sem Klapka, sem Türr, sem Bethlen Gergely tábornok nem képes lecsendesíteni a légionistákat, akik részben fegyvereiket lerakva, részben fegyveresen Salernóba indulnak, ahol viszont valamennyiüket lefegyverzik és fogolyként kezelik. 1862. augusztus 13-án ugyanitt hajóra rakják őket, fegyveresek őrizete mellett és katonai cirkáló kíséretében Genovába, majd onnan az észak-olaszországi Alessandria várába kerülnek. A légiót Türr napiparancsával 1862. augusztus 18-án felosztatják, illetve meghirdetik újjászervezését. Miként 1861 tavaszán, úgy most ismét — de sokkal nagyobb hatásokkal és a légionisták legnagyobb részét érintve — lefolytatják az újabb tisztogatást, amit büntetések, internálások, szardíniai deportálások követnek. Aki marad, akit megtartanak, azokat Földváry Károly ezredes, az új légióparancsnok vezetése alatt újjászervezett — de létszámában egynegyedére csökkent — légióba helyezik.

Az események félreérthetetlenül bizonyítják, hogy a magyar légió tagjainak zöme nem nyugodott bele abba a kényszerű helyzetbe, melyet az olasz monarchia kijelölt számukra, nem adta fel a harcot azért, hogy az olaszországi magyar légió eredeti hivatásának megfelelő helyzetbe jusson. Más kérdés az, hogy az útkeresés tragédiák sorozatába, kiábrándultságba, kiúttalanságba vezetett. De annyit mégis elértek, hogy a légiót az olasz kormány kénytelen volt kiemelni a déli területeken kialakult ellentmondásos szerepéből és átmenetileg mentesítették a brigantaggio elleni küzdelemben való részvételtől. És ez, ha végleges megoldást nem is, de átmeneti könnyebbséget és eredményt hozott! A légió áthelyezése utóbb az Adriai-tenger partjára, Anconába és környékére, ha nem is jelentett gyakorlatilag többet egy Ausztria ellen irányuló néma fenyegetésnél, de legalább annak halvány reményét nyújtotta, hogy a szolgálat az olaszországi magyar légióban talán mégsem lesz teljesen hiábavaló...

Лайош Лукач

ОДИН ГОД ИЗ ИСТОРИИ ВЕНГЕРСКОГО ЛЕГИОНА В ИТАЛИИ

Резюме

Статья является частью более крупной монографии, разрабатывающей историю венгерского легиона в Италии в период 1860—1867 гг. Во время войны в Северной Италии в 1859 году, правда временно, уже действовал венгерский легион, он был вскоре расформирован. Более прочной организацией оказался венгерский легион, сформированный в Палермо 16 июля 1860 года во время южноитальянской экспедиции Гарибальди. Общеизвестно, что освободительную борьбу Гарибальди поддерживали воинские формирования многих наций, сыны многих национальностей участвовали в борьбе за свержение реакционного неаполитанского королевства. В том числе наряду с английскими

французскими добровольными частями значительную роль сыграл и венгерский легион, в состав которого входили венгры, славяне, румыны, немцы, хотя основное большинство офицеров являлось бывшими венгерскими офицерами-гонимыми, обладавшими опытом революции и борьбы за свободу периода 1848—49 гг. После того как в ноябре 1860 года армия Гарибальди была распущена, прекратилась и роль интернациональных частей, за исключением венгерского легиона. По ходатайству Венгерской Национальной Директории, — руководящего органа венгерской эмиграции, — не в малой мере благодаря активным действиям Лайоша Кошута, итальянское правительство, отказавшись от своего первоначального намерения, не распустило венгерский легион, а приняло его на службу королевской армии Италии. На рубеже 1861—62 гг. во главе легиона, насчитывавшего около 1200 человек, стоял конфидент Кошута полковник Даниэль Ихас, главным военным инспектором легиона был по поручению итальянского Министерства военных дел генерал Иштван Тюрр. Правительство Итальянской монархии стремилось перестроить легион, пронизанный духом гарибальдизма, и поставить его на службу своим непосредственным целям. Эту цель преследовало применение венгерского легиона в борьбе с южноитальянским движением бригаантаджо. В этом движении нашло выражение сопротивление реакционной контрреволюционной аристократии, приверженной Бурбонам, и клерикализма королевству Италии, но прорвалось и недовольство угнетенного итальянского крестьянства, протестующего против гигантских латифундий, земельного голода, нищеты и бедности. Когда в эту сложную общественно-политическую борьбу, наряду с итальянскими частями, бросили и венгерский батальон, в рядах легионеров вспыхнуло справедливое недовольство. Автор приходит к выводу о том, что хотя легионеры могли вменить себе в заслуги значительные военные успехи, они все же были недовольны своим положением. Они справедливо жаловались на то, что присоединились к легиону не затем, чтобы нести службу по поддержанию порядка, а чтобы в вероятной итальянско-австрийской войне бороться за освобождение и свободу Венгрии. Вскоре недовольство легионеров перешло в открытое восстание, и большинство их отказалось нести дальнейшую службу. Итальянская военщина в конечном итоге разоружила венгерский легион и вывела его из военных действий в Южной Италии. Многие легионеры были привлечены к военному трибуналу, были сосланы на остров Сардинию и интернированы в другие районы. Летом 1862 года венгерский легион был переведен в крепость Алессандрину в Северной Италии и распущен, затем после основательной чистки легион был сформирован заново под командованием полковника Кароя Фелдвара. Происшедшие события явились героической и одновременно трагической главой в истории венгерской эмиграции и в истории легиона.

Lajos Lukács

EIN JAHR AUS DER GESCHICHTE DER UNGARISCHEN LEGION
IN ITALIEN

Resümee

Die Studie bildet einen Teil einer Arbeit größeren Ausmaßes, die die Geschichte der ungarischen Legion in Italien bezüglich der Jahre 1860—1867 aufgearbeitet hat. Zur Zeit des norditalienischen Krieges vom Jahre 1759 war zwar vorübergehend bereits eine ungarische Legion tätig, die sich aber bald auflöste. Als dauerhafter erwies sich die zur Zeit der süditalienischen Expedition Garibaldi's am 16. Juli 1860 in Palermo gebildete ungarische Legion. Es ist allgemein bekannt, daß der Befreiungskampf Garibaldi's von zahlreichen internationalen Formationen unterstützt wurde und daß die Söhne zahlreicher Nationen im Kampfe zum Sturz des reaktionären Königreichs Neapel teilnahmen. Unter anderen kam neben den englischen, französischen Freiwilligen auch die ungarische Legion zu einer bedeutenden Rolle, die gleicherweise magyarische, slawische, rumänische, deutsche Elemente vereinigte, obzwar der größere Teil der Offiziere aus gewesenen Honvédoffizieren bestand, die in der ungarischen Revolution und in dem Freiheitskampf von 1848—49 ihre Kriegserfahrungen gesammelt hatten.

Nachdem im November 1860 die Armee Garibaldi's aufgelöst wurde, nahm auch die Rolle der internationalen Formationen ein Ende — mit Ausnahme der

ungarischen Legion. Auf intervention der Ungarischen Nationalen Direktion, der führenden Körperschaft der ungarischen Emigration, in nicht geringem Maße durch die Aktivität Lajos Kossuths, hat die italienische Regierung, ihre ursprüngliche Absicht fallen lassend, die ungarische Legion nicht aufgelöst, sondern sie in den Dienst der italienischen königlichen Armee übernommen. Zur Wende 1861/62 stand an der Spitze der fast 1200 Mann zählenden Legion der Vertraute Kossuths, Oberst Dániel Ihász, und der militärische Oberinspektor der Legion war im Auftrag des italienischen Kriegsministeriums General István Türr. Die Regierung der italienischen Monarchie war bestrebt, die mit Garibaldischem Geist durchtränkte Legion umzuformen und sie in den Dienst ihrer unmittelbaren Ziele zu stellen. Diesem Zweck diente der Einsatz der ungarischen Legion in dem gegen das süditalienische Brigantaggio geführten Kampfe. In der Brigantaggio-Bewegung kam der Widerstand der für die Bourbonen Partei teilnehmenden reaktionären gegenrevolutionären Aristokratie und des Klerus dem italienischen Königreich gegenüber zum Ausdruck, doch kam in ihr auch die Unzufriedenheit des unterdrückten italienischen Bauerntums wegen der mächtigen Latifundien, des Bodenhungens, des Elends und der Mittellosigkeit an die Oberfläche. Als in diesen komplizierten politisch-gesellschaftlichen Kampf neben den italienischen Formationen auch die ungarische Legion eingesetzt wurde, entstand unter den Legionären berechtigte Unzufriedenheit. Die Studie gelangt zu der Folgerung, daß obzwar die Legionäre bedeutende militärische Erfolge verbuchen konnten, diese mit ihrer Lage doch unzufrieden waren. Mit Recht haben sie vorgebracht, daß sie sich nicht der Legion angeschlossen haben, um Ordnungsdienst zu versehen, sondern um in einem zu erwartenden italienischen—österreichischen Kriege um die Befreiung und die Freiheit Ungarns zu kämpfen. Bald wurde aus der Unzufriedenheit der Legionäre offener Austand, die Mehrzahl derselben verweigerte den weiteren Dienst. Das italienische Militär hat schließlich die ungarische Legion entwaffnet und sie aus den süditalienischen Kämpfen herausgenommen. Zahlreiche Legionäre wurden vor ein Kriegsgericht gestellt, auf die Insel Sardinien verbannt oder an anderen Orten interniert. Im Sommer 1862 wurde die ungarische Legion in die Festung Alessandria in Norditalien gebracht und aufgelöst, dann wurde sie perlustriert und unter dem Kommando von Oberst Károly Földváry neuformiert. Diese Ereignisse bilden einen heldenhaften, doch zugleich tragischen Abschnitt der Geschichte der Legion.